

Svoboda

Januar 1934 - 1. številka

Rudolf Golouh, 1933

So letnice, ki obeležujejo celo novo zgodovinsko dobo napredka, umstvenega razmaha, blagostanja, sploh sproščenja vseh gonilnih sil človeškega razvoja, in so letnice, ki značijo nazadovanje, bedo, propadanje; so letnice luči in zmag in letnice teme in porazov: leto 1933 spada med slednje. V zgodovini našega vzlic vsemu velikega časa bo ostalo zapisano kot leto splošne involucije.

Ako presojamo v luči svetovnega dogajanja, večnega razpletanja in zapletanja političnih, gospodarskih in duhovnih pojavov, v luči časa in njegovega razvoja, znači tudi leto 1933 mnogo več kot sama negacija, mnogo več kot samo nazadovanje: znači predvsem spoznanje.

To je bilo leto majanja vseh gospodarskih osnov, produkcije, trgovine, denarstva; leto največje nezaposlenosti, skrajne bede, leto, ki je izčrpalo poslednje možnosti blagostanja še celo v državah najjačje ekonomije, najsolidnejše valute; leto, ki ni prizaneslo niti angleškemu funtu, niti amerišskemu dolarju. To leto znači predvsem silno poglobitev procesa propadanja vsemogočnosti kapitala, čeprav bi mogla fašistična zmaga v Nemčiji značiti, da se je ojačil. Največji in najhrupnejši dogodek tega razbičanega leta, zmaga hitlerizma, znači le, kako bolna je doba, ki jo preživljamo, kako malo ustaljena, brez trdne osnove, brez jasne smeri. Anorganske razmere so rodile anorgansko rešitev: fašizem.

Fašizem ni ideja, ni program, ni težnja k višjemu, popolnejšemu, fašizem je golo nasilje in oblastizeljnost. On bi se mogel izčrpati zgolj v eksploataciji lastnega naroda, v plenjenju že ustvarjene narodne in državne imovine, če bi ne bil primoran, v svrhu ohranitve svoje premoči, neprestano razburkavati neuko maso in deklasirane elemente iz propadajočega meščanstva in zbezanega intelektualstva s topim povelečevanjem lastnega naroda in njegove misije. Ta pa mora končno dovesti do kolektivne psihoze, do besnega sovraštva do drugih narodov, do nacionalne megalomanije, do tega, kar je potem le nujna in logična posledica take primitivne politike: do vojne.

Da: fašizem je vojna! V tem je njegov še strašnejši pomen, še bolj kot v njegovem strašnem pobijanju nasprotnikov, preganjanju nasprotnikov, preganjanju in trpinčenju najboljših sinov lastnega naroda, gaženju vseh svoboščin, mrcvarenju vsega, kar ni topo, nasilno, kar ni, z eno besedo, fašistično. Dokler se je fašizem omejeval le na Italijo, je mogla napredna in svobodoljubna Evropa še vedno vsak čas zaježiti osvajaalne podvige fašizma; čim si je fašizem osvojil tudi Nemčijo, je postala njegova opasnost mnogo večja, mnogo resnejša. Če Evropa ne gazi še v krvi nove, strahotnejše svetovne vojne, je to pripisati le dvema okolnostima: da nista še Francija in Anglija zagazile tudi same v fašizem ter da zaenkrat nemški fašizem lahko še živi od plena, ki mu je na razpolago v lastni državi. Kaj potem, ko ne bo več plena doma in bodo po

fašizmu razjarjene mase terjale vojno, da se okoristijo s plenom v tujih, osvojenih državah?

Zato niso bile v tem usodnem letu 1933 samo opasno omajane osnove kapitalistične ekonomije; z zmago hitlerizma v Nemčiji so bili tudi opasno omajani še poslednji relativno čvrsti temelji evropskega miru.

Ali omajane so bile ž njim tudi poslednje možnosti mirnega napredka. Tako orjaškega koraka nazaj v bedo in temo, v reakcijo, v nasilje, v primitivizem, v brezobličnost v kratki dobi nekaj let zgodovina skoro ne pozna. Narodi, ki so se dvignili v znamenju najvišjih idej, so zapadli v najkrutejše in najneumnejše nazadnjaštvo. V tem dejstvu moramo predvsem videti ves pomen dogodkov tega leta. Valujoče mase so se odtujile ideji napredka in pravičnosti, zavedno opredeljene mase so pa podlegle. Neumnost je zmagala nad razumom, nizki instinkti nad zavednostjo. Podlegel je proletarijat, podlegla je najaktivnejša sila vseh političnih dogodkov in prevratov zadnjih desetletij, podlegel je, čeprav sta bila njegova zavest in njegova moč gotovo mnogo večja od napadalnih oddelkov fašizma, podlegel je, ker ni sprejel borbe v onem obsegu in z vsemi onimi posledicami in metodami, ki ga tak boj terja: medtem ko je fašizem napadal in osvajal z bombami in požigi, je proletarijat reagiral — z resolucijami! Ves proletarijat — tudi tisti iz skrajne leve! Na oborožene napade se je odgovarjalo s tiskanimi besedami! Da bo v takem boju proletarijat podlegel, je bilo že prej jasno, zato ni bilo treba čakati na leto 1933.

Porazi uče bolj kot zmage. Leto 1933, leto poraza naprednih sil in proletarijata vobče, nas uči, da se je mnogo slepomišilo, zlasti z besedami. Proletarijat, tudi oni s skrajne leve, je bil nazadnje le produkt te danes tako zaničevane demokracije, če je še tako radikaliziral, se ga je le držal odgoj in duh demokracije. Fašizem je pa popolno nasprotje demokracije že v svojem prvem zametku. Zgodovina ne pozna bolj smešnega prizora, kakor je bil boj nemškega delavstva z nemškim fašizmom. Demokracija je odbijala napade rušilcev demokracije z demokratičnimi sredstvi, medtem ko so oni napadali in osvajali z orožjem! Ta anahronizem izvira iz tega, da se je smatralo organizirano delavstvo za revolucionarno silo v klasičnem pomenu besede, medtem ko to ni, ker tudi ne more biti. V demokraciji vzrasel in vzgojen proletarijat ne more biti revolucionaren v gornjem smislu, on je samo za borbo z metodami, kakor jih pozna demokracija. To velja tudi za oni del nemškega delavstva, ki je bil na skrajni levici in ki je ravno tako odpovedal v borbi proti fašizmu, kakor ostali nemški proletarijat. Vse zlo izvira ravno iz tega, da se to ni hotelo videti in spoznati v delavskih vrstah prej, da je bilo treba fašistične zmage, da je to spoznanje prodrlo. Da bi imeli pogum to prej priznati, marsikaj bi bilo danes v Evropi drugače. Nadaljnja logična izvajanja iz tega sklepa naj ostanejo za danes še v peresu.

Rekli smo, da je veliki pomen dogodkov, ki obeležujejo leto, ki pravkar mineva v večnost, v spoznanju, ki ga je rodilo. Bridko spoznanje, poplačano z najtežjimi žrtvami, ali dragoceno, obetov polno. Kajti vzlic vsemu: Še so zarje za gorami, ki še niso zasijale!

Tudi denarne žrtve za organizacijo kažejo zavednost članov.

Dobrodelnost in socializem

Pred nekaj leti je še smatral dober meščan brezposelne delavce za navadne delomrzné, ki se rajši preživljajo z beračenjem in miloščino, nego da bi živeli od »poštenega« delá. Medtem je segla kriza kapitalizma tako globoko in tako na široko, da mora najvernejši meščan priznati, da je anarhično kapitalistično gospodarstvo spravilo množice delavcev ob »pošteno« delo. Da ne bi začeli ljudje reševati krizo na pravem koncu, da ostane nedotaknjeno to najpametnejše gospodarstvo v človeški zgodovini, so postali meščani nenadoma polni usmiljenja in dobrohotnosti.

Sočuvstvovanje z gladnimi in bednimi je danes v modi, spada naravnost k bon-tonu. Ta dobrohotnost je uprav ganljiva. Veliko podjetje je n. pr. odpustilo delavce prav za velikonočne praznike; vsa javnost je bila ganjena: v času, ko drugi obolé radi prevelikih dobrot, ki so jih užili, so kovinarji brez posla. Stvar ni ostala brez učinka. Podjetje je dobilo razne ugodnosti in tovarne so začele potem s polno paro obratovati. Bilo je treba zapreti tovarne ob pravem času, da so potem delavci in javnost prosili za — tovarno. Meščanstvo ostane sebi vselej zvesto in tako premisli pri vsaki stvari, koliko bi se dal »izkoristiti položaj«.

Trgovci, ki se nikakor ne morejo sprizjzniti s tem, da bi delali za nje pomočniki in vajenci »samó« po osem ur na dan, so tako usmiljenega srca za brezposelne ali poplavljenice ali pogorelce, skratka za vse reveže, da darujejo cele škatle cikorij, mila i. dr. in pri tem človekoljubju ne pričakujejo nobene druge hvaležnosti, kakor da dnevnik objavijo ime in naslov darovalca. (Takih objav pri davkarji še ne smatrajo za inse-rate, zato so neobdavčene.)

Po ljubljanskem meščanskem časopisju so debatirali, ali se spodobi prirejati veselice v času krize, ali naj se opusté vse pustne tradicije, ali ostanemo pri običajih svojih pradedov in pramater. Kmalu so našli pot iz zadrege: ljubljanska »elita« naj priredi veliko dobrodelno veselico, katere dobiček gre za vse tiste, ki se ne morejo dostojno obleči za elitno zabavo in ki tudi nimajo tistega bon-tona, ki spada k boljšim prireditvám. Vidite, nihče ne more potem kaj očitati. Kajti gospoda je šla zapravljat denar samo zato, da bodo reveži nekaj dobili in da se zopet oživi obtok denarja.

Na kraj najhujše nesreče in bede se pošlje po cel vagon koruze in ljudem se hkrati pove: vidite, socialisti vas krmijo samo s frazami, naša družba vam pa dá kruha in krompirja. Marsikdo je pričakoval, da bo naraščajoča brezposelnost v Nemčiji rodila revolucijo. Pa bodo Nemci morali nasprotno preživeti še eno kalvarijo: Fašisti v gotovini plačujejo brezposelne ljudi in jih počasté s toplo juho, da ustrahujejo te nesrečne socialiste, ki so ljudem obetali raj na zemlji, pa so v zvezi z židi napravili pekel. Fašisti niso s tem »pogrunjali« kake nove originalne metode, kajti že v starodavnem Rimu so cezarji s kruhom in cirkusi izkoriščali najbednejše in najrevnejše za utrditev svoje oblasti. Nemškimi fašistom je razsvetlil pot goreči parlament, Neronu je pa svetilo celo goreče mesto. Najrevnejši prebivalci Rima so pripomogli k diktaturi posameznikov, k cezarizmu, ki je postal za nekaj časa državna rimska oblika. Takozvan lumpenproletariat je bil dobrodošlo orodje tako Napoleonu III., kakor fašizmu v Italiji in Nemčiji. Tako se z bedó in revščino često okoristijo

zagovorniki in podporniki tistega sistema, ki je uprav ustvaril in povzročil bedo.

Poleg fašistovske socialnosti delujejo pridno med delavstvom takozvani krščanski socialci ali solidaristi. Pravo podobo te katoliške dobrodelnosti je podal Karl Marx:

»Socialna načela krščanstva so imela doslej osemnajst sto let časa, da se razvijejo in ni treba, da jih konsistorialni sveti še dalje razvijajo. Socialna načela krščanstva so opravičevala antično suženjstvo, poveljevala srednjeveško tlačanstvo in se v slučaju potrebe razumejo tudi na to, da branijo zatiranje proletariata, čeprav delajo pri tem malo jokav obraz. Socialna načela krščanstva oznanjajo, da je potreben obstoj zatirajočega in zatiranega razreda, in za zatirane imajo le to željo, da bi bili usmiljenega srca tisti, ki jih zatirajo. Socialna načela krščanstva postavljajo izenačenje vseh infamij v nebesa, in opravičujejo s tem, da trajajo še nadalje te infamije na zemlji. Socialna načela krščanstva razlagajo vse podlosti zatiralcev proti zatiranim ali kot pravično kazen za podedovani greh ali druge pregrehe, ali pa kot preskušnje, ki jih pošilja Gospod v svoji modrosti nad odrešene. Socialna načela krščanstva pridigujejo zajčevstvo, samozaničevanje, ponižanje, pokornost, ponižnost, skratka vse lastnosti ničvrednega človeka; proletariat pa, ki ne pusti, da bi se postopalo z njim kot z ničvrednejšem, potrebuje svojega poguma, svoje samozavesti, svojega ponosa in svoje samostojnosti še bolj nego svojega kruha. Socialna načela krščanstva so potuhnjenost in svetohlinstvo, proletariat pa je revolucionaren.« Te besede, izražene 1847. leta, veljajo še danes; če se zde komu nekatere preostre na prvi pogled, naj premisli dobro in bo videl, da je Marx v živo zadel vso »socialnost« političnega katolicizma.

Čim manj zavednosti je v proletariatu, to je, čim manj je proletariat duhovno zrel, čim manj pozna zakone, po katerih se razvija družba in gospodarstvo, tem večja je nevarnost, da postane velik del delavcev pomožna vojska reakcije proti proletariatu samemu. Fašizem se najuspešneje poslužuje lumpenproletariata. Krščansko socialstvo najlaže prodre med takozvano nerazvito delavstvo, ki je šele prišlo s kmetov v tovarno ali mesto in je zadovoljno z vsakim zaslužkom, ker se zanaša na podporo od doma. Čeprav pride v materialnem oziru hitro na stopnjo meznega proletariata, ostane duhovno še dolgo časa nizko pod njim, ker živi v tradicijah malega kmeta in vasi. Tak delavec ne vidi v kapitalističnem podjetju, ki ga zaposluje, izkoriščevalca ali dobičkarja, temveč kapitalist mu je človek, ki mu daje kruh, torej človek, ki mu daje življenje. Pri čezmernem izkoriščanju vzplamti sicer včasih spontan odpor ali divja stavka, ki ji sledi poraz in temu pa popolna otopelost. Kajti nerazvit proletariati ni sposoben, da bi si postavljali cilje, ki segajo več kakor dva dni naprej. — So pa še druge ovire za samostojno razredno delavsko gibanje.

Delavstvo, zaposleno v uradniškem mestu, čustvuje in misli drugače nego delavstvo v izrazitem industrijskem okraju. Čim bolj vpliva na proletariat malomeščanski miljé, tem več koruptnih, hlapčevskih in reakcionarnih elementov najdemo med delavstvom.

Razlike v mentaliteti proletariata povzročajo tudi razni poklici: v nekaterih se delavstvo laže organizira nego v drugih, do posameznih delavcev pri majhnih mojstrih najteže prodre delavska organizacija. Služkinje navadno nimajo nobenega razumevanja za kako proletarsko celoto,

nasprotno: služkinja, ki služi pri tovarniškem ravnatelju, gleda zviška na svoje tovarišico, ki je uslužbena pri navadnem uradniku.

Iz sredine proletarskega razreda in njegovega boja se izloči kot kasta zase delavstvo, ki si v kaki stroki pridobi svoje posebne privilegije. Nevarnost cehovstva je tem večja, čim manjša je moč in elan splošnega, političnega pokreta.

Te in še druge razlike (glej uvodnik v 11. številki »Svobode«) otežkočajo, da proletarski razred ne postane tudi duhovna celota. Popolnoma obvarovana pred izkoriščanjem in demagogijo najrazličnejših meščanskih grupacij je le tista proletarska elita, ki je v bojih in akcijah prišla do pravega spoznanja, kakšna je vloga modernega proletariata, čigar namen ni samo obramba dnevnih krušnih interesov, temveč preobrazba vsega gospodarskega reda in družabnih razmer. Ta kader se zaveda, da je vsa meščanska dobrotelost dobro preračunana stvar v interesu samega meščanstva. Delavstvo s svojimi organizacijami je doseglo več ali manj dobro socialno zakonodajo. Toda zavedno delavstvo ve, da to še nikakor ne pomeni uresničenja visokih končnih ciljev. Kajti socialna politika je le nekak »Rdeči križ«: Rdeči križ obvezuje ranjence in skrbi za žrtve vojne, toda proti vojni sami ne more nič narediti; socialna politika skrbi za žrtve kapitalističnega gospodarstva, ne odpravlja pa sistema, ki ustvarja te žrtve.

Danes je že večina prepričana, da je kapitalistični gospodarski sistem postal ovira nadaljnjega človeškega napredka. Roosevelt v Ameriki in drugi slični reformatorji skušajo ta sistem popraviti, ne vedo pa, da jih bo radi tega ta sistem vrgel. Kajti kapitalizem, ki je preračunan samo na dobiček, se ne bo odpovedal svoji moči, ne bo demisioniral radi tega, če mu bo kdo navedel argumente razuma, da njegovo gospodarjenje pomeni smrt za človeštvo.

Kakor je mogel večji fevdalizem in dati nove oblike človeškemu družabnemu življenju le meščanski razred, tako je danes le proletarski razred poklican, da ustvari nove oblike človeškega sožitja. Kajti kakor trpé pod kapitalistično anarhijo mali kmetje, obrtniki in trgovci, vendar ne vidijo ti rešitve v socialistični družbi, temveč hrepené po tem, da bi se zopet dvignile cene njihovim pridelkom in proizvodom, da bi sami postali večji kmetje, bogatejši obrtniki, premožnejši trgovci. Kadar je proletariati politično, duhovno ali gospodarsko močan, vpliva sicer tudi na te plasti srednjega stanu. Malomeščanstvo se pač opredeljuje po svojih izpreminjajočih se materialnih interesih. Kadar slutí, da bo njegove interese zavarovala bolj močna delavska stranka, se opredeli za njo, drugič pa zopet za katerokoli meščansko stranko. Malomeščanstvo je zato politično najmanj zanesljiv element. Njemu se mora Evropa največ zahvaliti za neprestano kolebanje političnega življenja med revolucijo in kontrarevolucijo, med napredkom in reakcijo, med demokracijo in fašizmom. Gotovo je to, da proletariati stalno pridobiva na vplivu med različnimi plastmi malomeščanstva, ako raste njegova moč. To pa ustvarja zopet nove probleme v delavskem gibanju. Francoska socialistična stranka je n. pr. močno razširila svoj vpliv med srednji stan, ki pa je zopet povzročil nove diskusije in krizo v sami stranki. Vedno napredujoči promet in obseg gospodarskih in političnih bojov zблиžuje sicer med seboj razne proletarske plasti in druge stanove, ki se mu približujejo; toda ta proces vedno znova prekinja dotok novih elementov. Ta dotok pomeni ojačenje pro-

letarskega pokreta, čigar politika pa mora zato računati vedno z novimi problemi.

»Ta politika bo tem učinkovitejša, čim enotnejša bo«, pravi Kari Kautsky. Toda ta enotnost je pa mogoča le tedaj, ako se usmerja celotno gibanje na velike, končne cilje.

Zato pa je treba stalno širiti socialno obzorje proletarcev; ne se omejevati na golo socialno politiko, ne zidati na oficijelne socialne institucije, temveč ob vsaki priliki je treba dati delavstvu vpogled v velike socialne odnošaje in buditi v njem samem aktivnost. S tem se bo pospeševala prava enotnost proletarskega razreda. Čim bolj bodo spoznavale množice resnične gospodarske odnošaje, tem lažje bo usmeriti boj vseh za enotne, skupne, višje cilje. Te enotnosti ne bomo mogli doseči s komandiranjem posameznikov, z nestrpnostjo posameznih frakcij, temveč s sodelovanjem vseh različnih organizacij delavskega pokreta. Pravo, živo enotnost ustvarjata le akcija in propaganda. Ko se posreči to, ne bo več proletariat golji predmet za druge, igračka dobrodelnosti in objekt »usmiljenja«, temveč bo začel reševati nalogo, ki mu jo je dal družabni razvoj — ustvariti novo človeško družbo, ki bo gospodarila ne po dobičcarskih interesih posameznikov, temveč po potrebah ljudskih množic.

—elj

Horvat Drago, Novoletna

Mi gremo v novo leto.
Mi polni smo upov in nad.
To leto, ki bilo je »sveto«,
upov nam ni izpolnilo.
Zabavalo, jedlo in pilo
dosti se tega je leta,
toda ne v naših domovih.
Zato nam pa več obeta
leto, ki pride sedaj.

Dr. R. Kern, Korporacije, stanovi, monopoli

Fašizem in klerikalizem govorita rada in mnogo o korporacijah, o stanovih. V Italiji se fašisti v 11. letu svojega gospodovanja pripravljajo, da končno veljavno organizirajo te slavne korporacije in kljub velikemu kričanju, v katerem sodeluje sam Duce, gre za prokleto malo volne. Če pogledamo v bistvo zadeve, se bodo obstoječe organizacije izpremenile v prisilne korporacije, katerih vodstvo si uzurpira, postavlja in podreja vladajoča državna oblast.

Fašistovska ali klerikalna »stanovska država« je samo prevara in zlaganost; to ni, kakor hočejo modrovati fašistovski državni teoretiki, nikaka nova tvorba stanovske države poznega srednjega veka, ni nikako uresničenje prave, organizirane demonstracije, temveč je baš nasprotno: **p r a v o t o t a l n o** (popolno, celotno) **d e s p o t s t v o**. Kajti v srednjem veku so bili stanovi samostojni nosilci državne oblasti; nastali so organsko iz danih družabnih razmer; državna oblast je bila odvisna od vla-

dajočih stanov, stanovi so tvorili in do neke stopnje kontrolirali državno oblast, pri čemer so bile seveda brez pravic ljudske množice — tlačanski kmetje. Toda tudi kmetje niso bili neposredno pod državno oblastjo, temveč pod oblastjo stanu plemenitašev, radi česar je — mimogrede povedano — nezmiselno govoriti, da so bile srednjeveške razmere demokratične, kar hočejo dopovedati oboževalci srednjega veka.

Srednjeveški stanovi so imeli tudi dalekosežne upravne pravice. Tudi meščanstvo v srednjeveških mestih je imelo samostojno upravo tako v političnih, kakor zlasti v obrtnih zadevah. Vse to je pomenilo izredno veliko slabost in omejen delokrog srednjeveške državne oblasti — torej baš nasprotno od »totalne« fašistovske države.

Kapitalističen razvoj je temeljito razdril stanove. Z denarnim gospodarstvom je omogočil tvorbo moderne birokracije in armade; s tem je kapitalistični razvoj v dobi absolutizma zlo-mil politično moč vladajočih stanov v korist osvobojajoče se državne oblasti, ekonomsko je pa spremenil stanove v razrede. Za zastopanje svojih razrednih interesov so si različne plasti kapitalistične družbe ustvarile prostovoljne organizacije, s katerimi so vplivale tako na gospodarske razmere, kakor tudi na državno oblast. Ta razvoj je z nastankom in napredovanjem monopolnih tendenc v visoko razvitem kapitalizmu zavzel tako velik obseg, da se je upravičeno moglo govoriti o novem veku organizacij.

Teh obstoječih in po svojih političnih in družabnih funkcijah tako pomembnih organizacij se je sedaj polastila fašistovska državna oblast. »Gleichschaltung« (prisilno združevanje raznih organizacij) nikakor ne pomeni nove državne oblike, ki sloni na teh organizacijah, ki jih fašisti imenujejo sedaj korporacije. Državna oblast ne postane tedaj izvrševalni organ organizacij, temveč obratno — prej svobodne organizacije se spremené v izvrševalne organe in orodja državne absolutistične oblasti. Imenovati to pravo demokracijo, je propagandna laž, ki jo ponavlja Göbbels za Musolinijem.

Način delovanja organizacij v »totalni« državi zavisi torej popolnoma od vlade, dokler ni državna oblast omajana.

Namen meščanskih gospodarskih organizacij v zadnji fazi kapitalističnega razvoja je bil, da posamezne kapitalistične organizacije čim bolj obvladajo ves trg, da uživajo monopolno moč. Tega namena nimajo samo veleindustrijalci, temveč tudi malomeščanske plasti. Njihove združbe, za katere so vedno glasneje zahtevali državni prisilni značaj, so kljub nasprotnim določbam postajale v praksi nekaki karteli. Iste namene so gojili trgovski krogi, ki zahtevajo, da bi se svobodna konkurenca odpravila ali vsaj omejila s primernimi zakonskimi odredbami ali pa z organizatoričnimi sredstvi.

Za socialni značaj nemiške nacionalno-socialistične vlade je najbolj značilno to, da vlada ne dovoljuje samo vseh monopolnih stremljenj meščanskih organizacij, temveč da sama vodi v tej smeri vso svojo gospodarsko politiko. V Nemčiji je obstojal kartelni zakon, ki je predvideval kontrolo kapitalističnih monopolov po državi. Fašistovska vlada je izpremenila ta zakon z malo, toda usodno korekturo, ki daje gospodarskemu ministru pravico, da ustvarja prisilne kartele; tako so dali izredno učinkovit pogon za splošno karteliranje. To se ni dogajalo samo s tem, da je

minister prisilil k vstopu v kartel izven njega stoječe kroge in da je tako šele ustanovil pravi kartel (to je bil slučaj pri industrijah papirja, žice, lepenke i. dr.); pomembnejše je, da sama grožnja zlasti »nacionalno-socialističnega« industrijalca, da se bo obrnil na ministra, zadošča, da se izloči vsak odpor izven kartela stoječega podjetnika. Tako ne mine dan, da se ne bi javila ustanovitev kakega novega kartela.

To početje se nikakor ne omejuje samo na veleindustrijo. Vedno znova lahko beremo novice, kakor je ta-le:

»Na poti *pripravljanja stanovske ureditve* in z njo zvezanega *poenotenja industrijskih organizacij* se je z združenjem dosedanjih centralnih zvez industrije perila, zveze nemških fabrikantov damskega perila, zveze nemških fabrikantov predpasnikov, spodnje obleke in otroških oblačil, zveze fabrikantov konfekcioniranega belega blaga, otroških klobukov in sorodnih artiklov stvorila *enotna zveza* pod imenom *zveza nemške industrije perila*. Za njenega voditelja je bil izvoljen dr. Grohmann i. Fa. Schäffer u. Vogel, Bielefeld.«

V isti časopisni številki beremo o generalni pogodbi, ki se je sklenila med premogovno produkcijo in trgovino. Producenti premoga se obvezujejo, da bodo v bodoče trgovali samo s tvrdkami, ki so v registru premogovne trgovine. Tako se je s prisilnim kartellom stvoril popolni monopol ne le za produkcijo, temveč tudi za trgovino. Kajti register je zaključen, nastajanje nove konkurence je nemogoče.

Take »strokovne« in »enotne« zveze se »na poti stanovske ureditve« neprestano ustvarjajo in odkrivajo pravi zmisel »stanovske države« in navdušenje, ki se je oprijelo vseh meščanskih plasti za »zgradnjo korporativne države«: vsa »totalna« državna oblast organizira kapitalistični monopol, zavaruje in veča dobiček na stroške konsumentov.

Hkrati odkriva ta razvoj nekatere iluzije »antikapitalističnega« gibanja, kakor so si malomeščani domišljali o fašizmu. Gotovo so hitlerjevci prelomili svoje obljube in razočarali srednji stan. Kolikor je bilo anti-kapitalistično gibanje naperjeno proti velekapitalu v bankah in industriji in se je dozdevno stikalo s tendencami delavskega razreda, je moralo pod nacionalnosocialističnim gospodstvom kapitulirati. Toda srednje plasti so dobile kompenzacijo s tem, da se tudi njim izroča konsument v odiranje.

Ta gospodarska politika povzroča seveda naraščajočo draginjo, o čemer beremo ganljiva jadikovanja celo v »izenačenem« nemškem tisku. Resnična oblast je izključno v rokah tistih, ki »normalizirajo« odnošaje, to je v rokah Kruppa, Thyssena in njihovih zvestih pomočnikov. Ti so strogo prepovedali vsako »vmešavanje« v gospodarstvo. Zato hkrati z naraščajočo draginjo padajo realne delavske mezde.

In drugače tudi biti ne more pri sistemu, čigar vsebina je razširjenje kapitalističnega monopolnega gospodarstva, pri čemer se odpravlja vsak protinastop delavstva. Stanovska država je v političnem oziru slabo pokrivalo za fašistovsko strankarsko diktaturo, gospodarsko pa pomeni pomirjenje in združenje velekapitalističnih izkoriščevalnih interesov z dobičkarскими interesi srednjega stanu na račun delavskega razreda. Stanovstvo — to je celovska preobleka za najmodernejše kapitalistično izžemanje.

Ona Slokanova, Bil je sveti večer . . .

Pred sodniki stoji.

Mlad je še, a od pomanjkanja postaran, od skrbi upognjen. Za visokim čelom ne more biti prostora zahrbtni misli. Glas mu trepeče in se zdaj sunkovito zviša, pa zopet zniža v komaj slišen šepet.

— — Sam ne morem razumeti, da se je tako zgodilo. Neprestano mislim na to in se vprašujem, a odgovoriti si ne vem. Ko sem bil otrok, nisem mogel poteptati gosenice in če so tovariši koga pretepli do krvi, sem se od žalosti razjokal. Tudi pozneje, ko sem že bil v tovarni, sem vselej posredoval in miril pri prepirih in pretepih.

Toda tisti trenutek, tisti prekleti trenutek mi je bilo, kakor da se mi je ustavilo srce. Za vse sem oglušel in oslepel. Samo tisti mastni, zaničljivi obraz pred seboj sem videl — in nekje daleč moje male, od mraza in gladu trepetajoče in proseče iztezajoče se ročice proti meni. In sem sunil, — kar na slepo in z vso močjo, kot sem včasih v tovarni zjutraj pognal veliki stroj. — —

Strese se. Motnotežek pogled mu poroma skozi okno nekam daleč.

— — Že leto in pol sem brez dela. Družinico imam, tri otročičke. Stradali smo, zmrzovali. Ona se je pri gospodarjevih vdinjala za postrežnico, da nas niso vrgli na cesto. Od jutra v mrak sem se pehal po ulicah za zaslužkom. Srečen dan, ko sem mogel komu nasekati drv, ali nositi reklamno desko, da sem zaslužil kak dinar. Največkrat pa ni bilo nič. To so bili grozni dnevi, ne morem jih opisati z besedo, — saj ne bi razumeli, le kdor jih je doživel in preživel, ve za najdrobnejšo njihovo bridkost.

Tako je bilo tudi takrat . . .

Bil je sveti večer . . . in pri nas doma mraz. Dračje, ki sem ga pred snegom znosil iz gozda, smo požgali. In najmlajši, Milček, je bil težko bolan. Vročica ga je žgala. Ustka je imel vsa razpokana in modra in je neprestano prosil: Pil bi, pil, juhico bi pil . . . Ves dan sem tekal okoli, da bi kje ujel kak dinar — za malega, za juhico. Pa nič. S krajcem starega kruha, ki mi ga je dala neka gospa, sem zvečer prišel domov.

Bil je strašen sveti večer. V temni sobi smo ždeli in se tiščali drug drugega. Molčali smo, ker nas je bilo groza besed. Toda otroka nista strpela, zdaj ta, zdaj oni, je stekel k oknu in gledal na ulico, ki je bila vsa svetla od luči, žarečih v izložbah. In ugibala sta, kaj nosijo ljudje, ki so prihajali iz trgovin, v zavojčkih. Metka se je nenadoma razihтела: Oh, zakaj naju ni štorlkja odnesla drugam, ko sva bila majhna, h kakemu bogatemu atku in mami. Pa bi imela božično drevesce nocoj in potico in še toliko, toliko lepega. Iz posteljice ob steni pa je stokal Milček: Žejen, žejen, juhico bi pil.

Tedaj nisem vzdržal več. Kot vzmet me je vrglo pokoncu. Na jok in tožbe otrok sem bil sicer že navajen. Toda tisti krik v moreči mrzli tišini svetega večera, me je zadel v najobčutljivejšo žilico srca. Že med vrati sem obljubljal: Prinesem juhico in potice, sladke, maslene.

Ne vem, kako sem se znašel na tisti lepi cesti med gosposkimi vilami. Kar same so me noge zanesle tja. In prvega, ki sem ga srečal, sem ustavil. Videlo se mu je, da je bogat. Glas se mi je tresel in bil sem ves nedolčen, saj je bilo prvič, da sem prosjačil na ulici. Ni me hotel slišati,

moral sem ga povleči za rokav, da se je ustavil. Prosil sem ga za deset dinarjev, da bom kupil malemu bolniku juhe in ostalima mal spominek na sveti večer.

Z oči sem mu bral, da njegov odgovor ne bo prijazen, in res ni bil. Jezno je zakričal: Zakaj nadlegujete prav mene, sem morda stric ali varuh vaših otrok, če jih sploh res imate.

In je hotel oditi. Skočil sem za njim in ga s sklenjenimi rokami še enkrat poprosil: Gospod, bodite usmiljeni!

On pa me je sirovo sunil proč in zakričal: Poberi se, potepuh, sicer . .

In takrat, gospodje, se je zgodilo.

Stisnil sem pest in udaril, naravnost predse, nič nisem meril, kam. In da sem ga zadel v glavo, je le slučaj. Brez besede je padel. Prestrašil sem se. Saj nisem hotel tako. Niti v sanjah ne. Hotel sem pobegniti. V tisočinki sekunde mi je prišlo vse pred oči: policija, zapor, kazni in doma otroci v nerazsvetljeni, mrzli sobi. Prav pred seboj sem videl Milčkova razpokana ustka in čul njegov hripavi jok: Piti, piti, juhico bi pil . . .

In nisem zbežal. Če sem že zločinec, naj bom vsaj popoln. Sklonil sem se k ležečemu in mu segel za suknjo. Precej denarja je bilo v listnici. Hotel sem vzeti desetak. Ni ga bilo vmes. Vzel sem stotak, ostalo sem mu pustil.

In potem ko si je Milček utolažil žejo z juhico in so žena in Metka ter Tonček jedli božično potico, sem odšel na policijo. — —

Umolknil je in sklonil glavo. Strogi pogledi sodnikov so s paragrafsko hladnostjo počivali na njem. Pravica je zadržela in si zakrila oči. —

Nekje zunaj je tuleče zajokala nevidna tovarniška sirena.

Heinrich Mann, O fašistovskem nacionalizmu)*

Na nacionalizem se sklicujejo vsi, ki povzročajo in izkoriščajo človeško bedo. Nacionalizem je idealno opravičevanje, če ljudje, stlačeni v svoje nacijonalne meje, stradajo, niso zaposleni in podivjajo. Nacijonalizem opravičuje kaotični nered v gospodarstvu, v vojni pa povečuje celó popolno zmedo. Nacijonalizem stoji nad visoko razvitim kapitalizmom, nad militarizmom, ki sta moralno odvisna od njega . . .

Nacionalizem je v začetku pospeševal življenje kakor druge ideje. V svojem razvoju je pa postal za vsako čuječo zavest groza, ki jo sedaj vidimo. Nacionalizem se je rodil v Franciji — kar še ni motilo nobenega nemškega nacionalista — in izvojeval je veljavo naroda proti tiranstvu. Francoska revolucija je bila nacionalna, ni pa sovražila nobenega naroda; temveč vse je ljubila; njen duhovni vir in vir nacionalizma je filozofska humanost (človekoljubnost) osemnajstega stoletja . . . Nacionalizem je tudi v Nemčiji pričel z demokratičnim pobratimstvom in je bil ljudsko gibanje proti tiranstvu. »Bodite enotni, enotni, enotni!«, je pisal simpatizer francoske revolucije — Schiller in te besede so tako mogočno učinkovale na odru, ker so oblastniki prepričali, da bi postale resnica. Najzvzišenejše, kar je povedal nemški nacionalizem, je povedal, dokler še ni obstojala nemška nacionalna država. Dolgo so zaman čakali na njo,

*) Iz knjige »Der Hass«, Zuerido V. — Amsterdam.

slednjič se je pojavila — samo, žal, ne iz tega, da bi jo ustvarilo notranje povelje iz nje same: »Bodite enotni«. Tuja vojna se je morala razvneti in se zmagovito končati. Nacionalizem tedaj že davno ni bilo ljudsko gibanje, temveč je že služil vsakemu oblastnežu, da hujska narode drugega proti drugemu. V tem poznem stanju ga je prevzela nemška nacionalna država, ki je z zamudo prišla kakor kasnejše republika — obe novorojeni s starostnimi znaki.

Ukoreninjen še v dobi optimističnega razuma, poln dobrohotnosti in samozaupanja — to je bil nacionalizem, ki ga danes živeči nismo več poznali. Ta nacionalizem, ki ga moramo danes prenašati, je sestavljen iz samih zanikanj in nobena stvar ga bolj ne spravlja v besen izbruh kakor čuvstvo njegove lastne manjvrednosti.

Nacionalizem zadnjega štadija se oblači v ideologijo blaznosti: nobeno resnično dejstvo ji ne ustreza, zato prezira in taji vse. Nacionalistična ideologija je, kakor se spodobi, proti temu, da bi posamezne osebe mislile. Kakor da narod enkrat za vselej prinese s seboj na svet svoje ideje, ne da bi te ideje imele svoje očete. Toda v vsakih plodovitih možganih živé kali iz vsehi drugih plodovitih možganov in duh je ne le najvišje, temveč tudi najmnogovrstnejše sodelovanje ljudstev. Je samo nadnacionalni duh, ker obstoja samo duh v splošnem, pa ne nemški ali francoski duh ločeno sam zase. Da misliš nacionalistično, je vsekakor potrebno, da odklanjaš razumsko mišljenje.

Kdor ne prenaša duha, se sklicuje na kri. Nanjo se niso nikdar sklicevali močni in plodoviti rodovi, nikdar niso potrebovali neke »nordijske rase«. To raso so iznašli kar na svojo roko. Vrhū tega nastane mistika krvi. Narod naj bo »krvna skupnost«, kakor da ni že očitvidno postala interesna skupnost z interesenti, ki so zainteresirani v zello različnih merah, z goljufi in prevaranci, kakor navadno. Samovoljnost zgodovine je ustvarila večino narodov in »krvna skupnost« je povsod v glavnem v tem, da je vselej en del drugega krvavo prisilil, da je šel z njim. Sploh bi vsak del naroda lahko našel svoje sorodnike onstran meja.

Zastarele pojme nacionalizem vknjižuje dalje, podobno kakor mrtve v volivnih imenikih: tako n. pr. suverenost (popolna neodvisnost) držav ali, če hočemo, narodov. V resnici že davno nobena država in zlasti nemška ne more sklepati niti za svoje notranje življenje niti na zunaj drugače, kakor ji to dovoljuje ali vsiljuje celotna Evropa. To se je pričelo za Nemce z ustanovitvijo republike — in se nikakor ne bo končalo s tem, da se bo nova vojna vojevala ali izostala po sklepu večje sile, kakor je Nemčija sama... Toda nacionalizem mora dejstva tajiti, mora varati.

V suverenosti gre lahko ta ali oni narod malo dalje v svoji notranji politiki. Doslej še nihče ne ovira nemškega naroda, če se pokončuje sam, samo da vzbuja vse početje videz prostovoljnosti. Še je dopustno, da se spravi narod v avtarkijo (= popolna gospodarska ločenost zase), kakor medij v ekstazo. Naenkrat izginejo vsi odnošaji, vse odvisnosti od svetovnega gospodarstva. Industrijski narod od danes se je z enim aktom postavil nazaj na stopnjo malega obrtnika, ki tako dolgo veruje v svojo neodvisnost, dokler ga ne pokupijo ali dokler mu ne zapro delavnice. Vsak narod še sme lahkomišlno povzročiti svoj lasten polom in s tem pospešiti tudi konec drugih. Nacionalistična ideologija blaznosti hoče zapreti cesto pred dejstvi, jih niti ne opaziti in korakati dalje. Suverenost! Pa če gredo čez njo vsa živa dejstva!

Življenje samo je proti nacionalizmu. Nacionalizem je končnoveljavno zavozil v slepo ulico tako politično kakor gospodarsko, nacionalizem ne varuje nobene države več in uničuje ljudi.

— »Mi zavračamo dogmo nacionalne suverenosti ... ker je v današnjem modernem svetu nevarna«, tako piše Pierre Cot, odličen član francoske radikalne stranke.

Toda ljudje se še žrtvujejo nacionalistični laži. Jaz sem pa temeljito sit drzne laži, da je višji poklic boriti se proti človeštvu, nego delati za človeštvo ... To spoznanje je treba izpovedati, kajti resnica, enkrat izrečena, je že na potu, da prodre.

Horvat Drago, Sneg

*Sneg stoče pod strganimi podplati,
kakor da se sramuje, da revež hodi po njem.*

*Sneg stoče, mraz grize v meso, skozi
vsako luknjo se vtihotapi*

(a lukenj je na beraški obleki dovolj!)

*Sneg stoče, v podrte bajte prodira,
zadnjo streho nad glavo podira.*

*E, lahko je skozi okno brez šip,
skozi špranje na zidovih iz desk,
tod si sneg lahko najde pot.*

*A priti v hišo bogato je pač težko
ne samo snegu,*

*ampak tudi beraču,
raztrganemu in lačnemu.*

Ampak

zgodilo se bo, da bo tudi nekoč berač prodril v bogato hišo.

A sneg?

Sneg pa le ne bo nikdar.

Premnogim je delavska organizacija kot dežnik: spomnijo se na njo le, kadar jo potrebujejo. „Svobodaš“ pa mora pomagati delavski organizaciji vselej, ker s tem pomaga vsem in sebi.

Vzgojni ideali delavskega razreda

Meščanke in delavke rodé otroke. Laže je spraviti otroka na svet, nego ga pravilno vzgojiti. Najtežje pa je to proletarskim staršem. Še težje pa je vzgajati delavskega otroka v novem duhu, ko imajo meščanstvo in stare tradicije tako velik vpliv na delavstvo.

Dati delavstvu človeka vredno življenje je namen celotnega razrednega delavskega pokreta. Če hočemo, da ta pokret napreduje in zmaguje, je treba skrbeti za vzgojo naraščaja v proletarskem duhu. Zato hočemo v »Svobodi« prinašati poljudne razprave, ki bodo dajale nasvete delavskim staršem pri vzgoji otrok.

Da bomo laže razumeli naša vzgojna načela, hočemo najprej orisati meščanski vzgojni ideal. Meščan hoče predvsem, da bo njegov otrok užival čim ugodnejši položaj v družbi. Ne gre mu za to, da se bo njegov otrok vzgojil v pravičnosti in ustrežljivosti napram ljudem, temveč človeška družba mu je le podlaga, s katere se bo povzpел njegov otrok. Njegov sin naj postane še bogatejši od očeta, hčerka naj se bogato omoži; soljudi naj pozna le v toliko, kolikor se dajo izkoristiti za njegovo osebno karijero. Meščan torej ne pozna nobene socialne vzgoje, njegov namen je dosežen, če otroke vzgoji v popolni sebičnosti.

Ali ima proletarijat boljši vzgojni ideal?

Delavec živi pretežno od vzgojnih odpadkov meščanstva. Delavec, ki postane ponosen na svoj poklic, se pa večinoma ravna po vzgojnem receptu meščanov. Delavec, ki gleda na meščana s ponižnimi očmi podložnika, hoče posnemati vse najslabše, kar vidi pri meščanski družini. Ne pomisli, da prav tisto, kar je za meščana koristno, je za delavca škodljivo, ker ima meščan v današnji družbi popolnoma drugačen položaj od delavca. Če delavec posnema meščana, vzgaja otroke proti delavskemu razredu. Zato prečesto otroci delavskih staršev postanejo najhujši zatiralci in nasprotniki del. razreda, ko se dvignejo na višje lestvice v današnji družbi.

Posnemanje meščanske vzgojne umetnosti pri delavstvu je ena največjih ovir pravega proletarskega gibanja. Na shodu je tak delavec so-drug, ki se navdušuje za solidarnost, enakost in bratstvo, v svojem vsakdanjem, privatnem ali družinskem življenju je pa neusmiljeno sebičen, nezanesljiv, nekolegialen. Taki ljudje rušijo in preprečujejo proletarsko enotnost, ker mislijo, kako si bodo »pomagali naprej« na škodo svojih tovarišev, pa ne vidijo, da je za delavstvo napredek in rešitev le v solidarnem nastopanju in medsebojnem podpiranju. Delavske družine bi morale vzgajati z načaje v smislu vzvišenih etičnih načel socialistične ideje.

Vzgajanje otrok je najtežja zadeva. Koliko idealnih pedagogov je že poskušalo dati meščanski vzgoji boljše ideale! Taki poskusi se niso obnesli, ker je njih idealizem nasprotoval splošnim življenjskim idealom in nazorom meščanstva. S tem nikakor nočemo delati krivice posameznikom. Vemo, da so iz srede meščanstva zrasli ljudje z visokimi, plemenitimi ideali. Toda to so bile le izjeme, ki so zapustile svojo sredino in se povzpele nad miljé svoje družbe.

Drugače je pri proletarijatu! Pomislite na vso duhovno vsebino proletarskega osvobodilnega boja, na vse koprnenje tega razreda po člove-

čanstvu, na vso to jekleno voljo, požrtvovalnost in vztrajnost v boju za vzvišene ideale — na to podlago moramo postaviti vzgojne ideale delavstva. Sam družabni položaj delavcev sili k vzgoji v duhu socijalnosti, solidarnosti in človečanstva. Sam interes delavskega razreda nas sili, da uveljavimo v delavski vzgoji popolnoma druga načela in ideale. Tu se loči mišljenje med meščanom in socijalistom. Tu vidimo, kako je potrebna nam in naši mladini nova miselnost, novo čuvstvovanje, novo hotenje! Tu čutimo, kako stare vrednote izgubljajo tla pod nogami. Kako se prepričan socijalist popolnoma loči od meščanske miselnosti! Ko vemo za smer, pa moramo imeti tudi voljo, da s to vzgojo pričnemo!

Če hočemo v novem duhu vzgajati naraščaj, moramo predvsem s a m i s e b e v z g a j a t i ! Ali moreš koga prepričati, ali se moreš zdeti komu vreden posnemanja, če samega sebe ne znaš voditi po nekih določenih idealih, če sam svojega življenja ne znaš usmerjati po svojih nazorih? Ali more postati neko hotenje kri in meso, če sam nič ne napraviš za njegovo uresničenje? Kaj pomenijo vse lepe besede, vsi nauki in nasveti, če sami ostanemo mrtvi?! Torej: predvsem vzgajaj vsakdo samega sebe. Vse drugo bo potem lahko.

Ves delavski razred ima e n e g a velikega učitelja: d e l o. Delo je delavcu univerza njegovega življenja, regulator njegovega dejanja in nehanja. Njegovo mesto v tovarni, njegov odnošaj do delovnih tovarišev, celotno razmerje do podjetja in družbe veže delavca, mu daje vedno nova spoznanja, ga uvršča v veliko armado borcev za lepšo bodočnost. Na tej materielni osnovi gradimo delavski pokret in s te osnove izvirajo naši vzgojni ideali. Po tem uvodu bomo prihodnjič spregovorili o oblikovanju z n a č a j a pri proletarcu.

(Po A. Schrottu.)

Ignazio Silone, Fontamara

(Roman iz fašistovske Italije)

U v o d

To, kar bom tule pripovedoval, se je zgodilo zadnje leto v Fontamari.

Ta Fontamara je najrevnejša in najbolj zaostala vas okraja Marsica — na severu osušenega Fucino-jezera. — Na kameniti višini, okrog cerkve, ki se že ruši, je približno sto siromašnih bajt — vse enonadstropne, razmetane, od vremena počrnele, po dežju in vetru poškodovane, strehe slabo pokrite z opeko in vsakovrstnimi črepinjami. Večina teh prebivališč ima samo eno odprtino: vrata, okno in dimnik hkrati. Znotraj nobenih pravih tal, zato pa mokro zidovje: tu stanujejo, spé in jedo ljudje, možje oplojujejo in žene rodé, tu prebivajo svinje, osli, koze in kokoši.

Več bi se res ne dalo povedati o Fontamari, če se ne bi tam zgodile tako čudovite stvari.

Prvih dvajset let svojega življenja sem preživel v Fontamari in kaj več bi tudi o tem ne vedel povedati.

Vseh dvajset let isto nebo, ista zemlja, isti dež, isti sneg, iste hiše, ista cerkev, isti prazniki, ista jed, ista beda: beda, podedovana po oče-

tih, ki so jo podedovali od dedov, ki so jo zopet prevzeli od svojih pradedov.

Življenje človeka, živali in zemlje v večnem kroženju in prehajanju časov, v izpreminjanju narave...

Vedno isto, neizpremenljivo isto. Vedno. Leta minevajo, leta se množé, mladi postajajo stari, stari umirajo in ljudje pa sejejo, plevejo, obrezujejo, žveplajo, žanjejo in obirajo grozdje. In potem, kaj še?

Isto. In potem? Vedno isto. Vsako leto kakor prejšnje leto, vsak letni čas kakor prejšnji, vsak rod kakor prejšnji.

V deževnem času se pečajo z družinskimi zadevami. To se pravi: prepirajo se. V Fontamari ni dveh družin, ki si ne bi bili v sorodstvu. V malih krajih so si povsod skóro vsi v sorodu. Vsi imajo zato skupne interese. Zato se tudi vsi kregajo med seboj. So vedno isti prepiri, neskončni prepiri, ki se podedujejo od ródu do rodu, v neskončnih pravih, z neskončnimi izdatki, ki naj doženejo, komu pripada trnjev plot. Ta plot zgori, toda razdor tli dalje.

Vse je prisilno. Daš 20 soldov v mesecu na stran, prihodnji mesec 30, poleti celo 100; to znese 30 lir na leto. Potem pa pride bolezen ali kaka druga nesreča in tedaj se zopet porabijo prihranki iz desetih let. In prične se znova: 20 soldov, 30 soldov, 100 soldov na mesec. In potem znova isto. V ravnini se marsikaj spremeni. Zemlja je pusta, nerodovitna, kamenita. Kolikor je zemlje, je razdeljena in s hipotekami obremenjena. Noben kmet ne poseduje več nego en hektar.

Osušenje Fucinskega jezera je v zadnjih osemdesetih letih tako vplivalo na dvig temperature, da so kulture okoliških hribov popolnoma razdejane, oljke popolnoma uničene. Grozd je bolan in redkokdaj popolnoma dozori. Obrati ga je treba ob koncu oktobra, preden pade prvi sneg, in da trpko, kot limona kislo vino. Isti revni kmetje, ki ga pridelajo, ga morajo končno tudi izpiti.

Tolikšne revščine ne more izenačiti osušena zemlja Fucinskega jezera, ki spada danes med najrodovitnejše kraje Italije. Ogromna bogastva, ki jih ta zemlja ustvari, ne ostanejo doma, temveč romajo v mesto.

Skupaj z ogromnimi zemljišči okrog Rima in v Toscani je 14.000 hektarjev Fucina last takozvanega princa Torlonia. To je potomec nekega Torlogna, ki se je v začetku prejšnjega stoletja naselil v Rimu z nekim francoskim polkom. Tam je špekuliral z vojno in z mirom, potem s soljo, potem z vojno 48. leta in njej sledečim mirom, z Bourboni in njihohovim poginom. Po 60-ih letih se mu je posrečilo, da se je z nizko stoječimi akcijami polastil neke neapolitansko-francosko-španske družbe: po pravicah, ki jih je bil neapelški kralj priznal družbi, bi imel Torlogne 90 let pravico, da izkorišča osušeno zemljo. Toda kot odškodnino za svoje politične zasluge za piemonteško dinastijo je dobil rodovitno zemljo v večno posest in še odlikovan je bil najprej z naslovom vojvode, kasneje pa z naslovom princa.

Ta »princ Torlonia« ima svojo lastno gardo, da mu brani njegovo imovino. Okrog 60 kilometrov dolg jarek obdaja njegovo ogromno posestvo. Če hočeš priti čez, moraš iti čez mostove, ki jih ponoči dvignejo. Nihče nima pravice postaviti bajto ali hišo na tej širni ravnini.

Tu dela okrog 10.000 kafonov. To so najrevnejši ljudje med kmeti. Takozvani »princ Torlonia« prepusti svojo zemljo advokatom, zdravni-

kom, notarjem, učiteljem in bogatim okoliškim kmetom, ki jo zopet oddajo v zakup ali jo sami obdelajo s tem, da najamejo kot dninarje revne kafone. V vseh večjih krajih ob robu te kotline so zato vsak dan kafonski trgi, kjer Torlonijevi najemniki dan za dnem kupujejo nove delovne moči. Kafoni morajo po 5—12 km daleč hoditi na delo.

Ogromna bogastva, ki jih Torlonia vsako leto črpa iz Fucina, so v kričečem nasprotstvu z bedo kafonov: 300.000 centov sladkorne repe, 300.000 centov žita, 10.000 centov različne zelenjave.

Fucinsko repo predeluje ena najpomembnejših sladkornih tovarn Evrope. Za kafone, ki pridelujejo to repo, pa ostane sladkor redka slaščica, ki jo okusijo le v velikonočnem kolaču. Kajti kafoni dobivajo za svoje delo tako plačo, ki jim dovoli samo životariti, ne pa živeti.

Prej se jih je mnogo izselilo v Ameriko. Tisti, ki so imeli srečo, so se končno vrnili, toda ne več v Fontamaro, temveč naselili so se v sosednjih občinah, kjer so imeli s svojimi prihranki več izgledov. Tisti, ki pa niso imeli sreče, so se vrnili v svojo vas. Življenje pa, ki so ga videli onstran morja, je ostalo v njih kot sen o izgubljenem rajju.

Stvari, ki so se dogodile v Fontamari v nekaj tednih lanskega leta, so zopet spravile v tek življenje, ki je mirovalo že skozi nekaj generacij.

Fontamara, vas, ki je ni najti na nobenem zemljevidu, je postala nenadoma predmet mnogih diskusij, simbol velikega dela Italije in sicer južnega.

Glasovi o tem kraju so se mi zdeli spočetka preveč fantastični, komaj verjetni, prosto izmišljeni in iz nepojasnjenih razlogov pripisani tej oddaljeni vasi, ki je ne moreš kontrolirati. Brez uspeha so ostali vsi moji poskusi, da bi dobil direktna poročila.

Ko sem pa nekoč pozno ponoči prišel domov, sem našel pred svojimi stanovanjskimi vrati tri zaspane kafone na tleh, dva moška in eno žensko. Po njihovih plaščih in po njihovih lanenih vrečah sem jih takoj spoznal, da so iz Fontamare. Ob mojem prihodu so vstali in v siju plinskega plamena sem spoznal tudi njihove obraze. Res so bili iz Fontamare.

Starec visoke rasti, suh, orjaški, s počasnimi, medvedjimi gibi in z razoranim, obraslim obrazom. V sencu za njim žena in sin.

Vstopili so. Sedli so. Pričeli so pripovedovati.

Najprej je govoril stari. Potem žena. Potem zopet stari. Potem znova žena. Potem zopet stari. Potem sin. In končno stari.

Ko je stari nehal pripovedovati, je žarelo jutro.

Kar so mi pripovedovali, je zapisano v tej knjigi.

(Dalje prihodnjič.)

O božiču, na silvestrovo, v vsaki družbi se spomni na „Svobodo“: ali bi lahko pridobil novega naročnika, ali pa zbral nekaj tiskovnega sklada!

Knjige in knjižnice

O »Fontamari«, o romanu, ki ga bo priobčila kot svoj podlistek letošnja »Svoboda«, pravi dunajska revija »Bildungsarbeit« med drugim to-le: »Pisatelj, politični emigrant, opisuje zgodbo abruške vasi pod fašistovskim režimom. ... Fašisti vzamejo ljudem vse: luč, vodo, svobodo, zemljo. Končno pride do upora. Vodjo vstaje umoré v ječi, njegov prijatelj mora izpovedati, da se je umoril sam. Knjiga je umetniško delo... Brez dvoma je to **najboljši italijanski roman** zadnjih petih let. Toda v Italiji ni smel iziti.«

Trokrij pravi: »Fontamara je revna, samotna vasica na italijanskem jugu. Na 200 straneh knjige dobi njeno ime simboličen pomen za vse italijanske vasi, za njih bedo, njih brezupnost, pa tudi za njih upornost.

Silone dobro pozna italijanske kmete; sam je preživel 20 let med njimi. Ne prikriva, ne olepšava; temveč vidi življenje, kakršno je... »Fontamara« bo našla pot med množice.«

Sloviti nemški pisatelj Jakob Wassermann piše: »Petresljiva knjiga... Vsebuje nepozabna poglavja homerske preprostosti in veličine. Ime tega avtorja bo postalo slavno.«

Roman je preveden že na 11 jezikov, v »Svobodi« ga dobimo tudi v slovenskem jeziku.

Knjige Cankarjeve družbe za leto 1934,

ki so jih že vso jesen naši delavci nestrpno pričakovali, so nas tudi letos prijetno presenetile, kajti upravičeno smo se bali, da bi se mogla huda gospodarska kriza, ki vlada med našim delavstvom, odražati tudi na izdajah Cankarjeve družbe. A nič takega, lahko rečemo, da še prekašajo družbine izdaje prejšnjih let, gotovo kar se tiče obsežnosti knjig in solidne kakovosti materiala. A tudi vsebinsko, idejno, se kaže lep napredek. Tlačí nas sicer gospodarska kriza, a idejne krize ne poznamo. Da nam je na razpolago dovolj gmotnih sredstev, bi naše delavstvo lahko napolnilo s prispevki svojega duševnega izražanja še najmanj pet, šest takihle kompleksov, kakor jih more Cankarjeva družba izdati v enem letu. Mnogo lepih prispevkov je morala družba odložiti na pozneje. Letos nam je podarila poleg običajnega Koledarja še »Naš svetovni nazor« od Sigme, »Zlato tele«, zbirko socialnih črtic od Samojova in roman ameriškega delavstva »Veliko mravljišče« od Ivana Molka.

Med temi se najbolj odlikuje **Koledar** po svoji bogati, pestri in vseskozi smo-

treni vsebini. Kot vodilni članek je v njem opis Velike francoske revolucije, ki ga je na podlagi raznih zgodovinskih virov priredil Talpa. Slika nam socialno strukturo in gonilne sile monarhistične Francije pod vladavino Ludovika XVI. in nastop velikih svobodomiselnih filozofov predrevolucijske Francije. Narščanje političnega vpliva meščanstva in intrige monarhistične aristokracije, ki je s pomočjo inozemske kontrarevolucije hotela zopet priti do moči. Kontrarevolucijske vstaje kmečkih provinc in vedno smelejše razgibanost dviganja pariškega proletarijata, ki je zagospodarilo v ulicah glavnih mest, dokler ni prišla na krmilo skrajno radikalna levica, ki je pomedla monarhistično ropotarnico s kraljem vred. Zatem nastop diktatorja Robespiera, ki je s svojimi psihološkimi napakami in krvoločnostjo diskreditiral revolucijo in s tem pripravil tla restavraciji meščanskega režima, ki je ob naraščajoči utrujenosti in desinteresiranosti proletarijata poslalo samega Robespiera pod žiljotino. Sledil je meščanski direktorij, ki je pozval in predal oblast Napoleonu.

Vse to je menda prvič v slovenski literaturi opisal člankar iz socialnega gledišča, v lahko pregledni zapovrstnosti in v lahkoumljivem jeziku. Med člankom so razvrščene številne ilustracije iz tedanje revolucionarne dobe.

Ivan Klicar je prispeval zelo poučen članek o »Imperializmu«, o njegovih prvih pojavih pri Rimljanih in v začetku novega veka pri Špancih, Portugalcih in Angležih, ki so si z razvojem svojega kapitalizma začeli iskati novih kolonij za pridobivanje surovin in novih tržišč za svoje proizvode. Opisuje nam razvoj imperijalizma v minulem stoletju, ko je nekaj večjih evropskih držav zagospodovalo vsemu svetu in katerih gospodarsko tekmovanje je končno privedlo do svetovne vojne, ki pa gotovo še ni zadnja, kajti imperijalizem še sedaj ne miruje in je svojo aktivnost v zadnjih letih premestil predvsem v vzhodno Azijo.

Oskar Drenik, naš najodličnejši poznavalec in razlagalec Marxovega »Kapitala«, je prispeval globoko zasnovan poučen članek »Zakaj je pojem — Pravična mezda — nesmisel«, ki bo gotovo mnogo pripomogel k pravilnejši interpretaciji Marxovega nauka.

Tone Maček je napisal prispevek »Iz zgodovine delavske pesmi«, ki bo predvsem zanimal naše delavske pevce. Želeli bi, da se njegov predlog o izdaji slovenske delavske pesmarice čimprej uresniči.

Ivan Vuk-Starogorski je napisal lepo reportažo o steklarjih v Rogaški Slatini, ki jo krasi številne slike. Veseli je tudi ne samo vrli rogaški steklarji, tudi ostalo delavstvo širom Slovenije jo bo z zanimanjem prečitalo in s tem poglobilo zavest skupnosti med našim delavstvom. Priporočali bi, da se s tako reportažo v prihodnjih koledarjih nadaljuje; naj pridejo še na vrsto enkrat n. pr. Ruše, svinčini rudniki v Mežici in Črni, trboveljski revir, Jesenice, Strojne tovarne in livarne v Ljubljani, papirnica n. pr. v Sladkem vrhu, kaka velika tekstilna tovarna in tako dalje. Na ta način se bo naše delavstvo medsebojno najbolj spoznalo.

Psevdonim —ok je po Dowdarejevi knjigi »Križa v Ameriki« priridel članek »O deželi, kjer ni marksizma — Zedinjene ameriške države«, ki s točnimi statističnimi podatki razbija napačne pojme, da je Amerika država blagostanja. Mogoče še za nekatere, a dve tretjini ameriškega prebivalstva sta obsojeni v največjo bedo. Da, Amerika je dežela, kjer se marksizem ni mogel uveljaviti — do včeraj — danes jo pa težke ekonomske razmere silijo, da se najširše množice ljudstva orijentirajo vedno bolj v levo — v marksizem.

Talpa je prevedel članek Ferdinanda Lassalleja »Časopisje«, ki je po njegovem mnenju »glavni sovražnik zdravega razvoja«. Ta članek še po 60. letih, odkar je prvič izšel, ni izgubil prav nič na aktualnosti. Velja seve za meščansko in kapitalistično časopisje. Isti je prevedel tudi zanimivo reportažo Egona Ervina Kiša »Socijalizem osvoboja ženo«, v katerem opisuje težko stališče muslimank v ruski centralni Aziji pred revolucijo in veliko olajšanje njihove usode, ki jim ga je prinesla ruska revolucija s svojo enakopravnostjo.

»Dednost v naravi« je nadvse zanimiv in poučen članek Leona Detele o razvoju dednosti v rastlinstvu in živalstvu. Vsak delavec, ki se zanima za pojave v naravi, bo ta poljudno-znanstveni in izčrpn članek s pridom prečital.

S pripovedno prozo je zastopano Jože Pahor: njegovo »Dobroničevo izdajstvo« je psihološko globoko zajeta tragika delavca, ki se noče pokoravati povprečnostnim instinktom mase, marveč hoče živeti svoje individualno življenje, kar pa vzbuja v njegovi okolici nezaupanje in sovražnost. Podzavestno masa spoznava, da ima Dobronič prav, vendar jo ta zavest boli, razjeda jo zavist do njegove stojične vztrajnosti, zato si prizadeva, da bi ga kot svojo slabo vest zadušila.

Dalje vsebuje koledar »Delavski katekizem« Pavla Lafargueja in dve pesmi

Ine Slokanove: »Molitev rudarske žene« in »Otrok«. Slednja nam obeta lepo pridobitev za naše delavsko pesništvo. Dodana je še pesem »Stavkokaz« ameriškega pesnika-delavca Joe Hilla, ki nam slika razpoloženje ameriških delavcev, združenih v revolucionarni organizaciji I. W. W.

Med ilustracijami moramo prav posebno omeniti deset linorezov Maksima Sedeja, ki so nekaj povsem novega v naši umetnosti. Dasi se pozna pri teh linorezih vpliv nemške proletarske umetnosti, vendar očituje Sedej neko posebno svojskost, nekaj specialno našega, slovenskega. Pretresljiva je ta njegova serija in kaže globoko razumevanje in vživetje v obupno-mračen svet našega proletarijata.

Naslovno stran koledarja je zelo lepo in učinkovito opremil Ljubivoj Ravnikar. Pogreša se pa v Koledarju, kakor tudi v lanskem, kazalo vsebine, ki je pri njegovi raznolikosti vsekakor potrebno. Tudi celeotni koledar je stisnjen samo na eno stran. Komur je koledar obenem tudi beležnica, bo ta nedostatek občutil. Večini bo pa to gotovo vseeno, zlasti če opoštevamo dejstvo, da tiskanje koledarja z roko na 12 straneh knjigo občutno podraži. Želeli bi pa, da bi prihodnjič bil vsaj ovitek Koledarja solidnejši, kajti pri knjigi, ki se skozi vse leto neštokrat vzame v roke, tak mehki ovitek hitro razpade.

Druga knjiga, Janeza Samojoja »Zlato tele«, je zbirka dvajsetih pretresljivih socialnih črtic iz nižnj našega proletarijata. Te črtice so velika pridobitev za našo socialno književnost in se odlikujejo po globokem socialnem čustvovanju. Napisane so v preprostem, lahko umljivem jeziku. Ne vem, kateri bi dal prednost, vsaka je biser zase. To se mora čitati. Želel bi, da bi nekatere izmed njih prešle v šolske čitanke naše mladine.

Veliko mravljišče« Ivana Moleka je nadaljevanje njegovega lanskoletnega romana »Dva svetova«, v katerem smo spremljali glavnega junaka, Toneta Plešca, pri njegovih pustolovčinah in trespanju širom Amerike, kjer se je učil spoznavati prepad, ki loči dva svetova, svet stitih stoodstotnih Amerikancev, in svet brezpravnih priselencev in deklariranih proletarcev, dokler ni končno pristal v babilonskem Chicagu. V letošnjem drugem delu tega romana nam slika svojevrstno življenje v tem velikem človeškem mravljišču, predvsem med tamošnjimi slovenskimi izseljenci, ki se, kakor v starem kraju, tudi tu ločijo med seboj v razne politične struje in kulturne skupine, od klerikalnih fanatikov do plehko-liberalnih svobodomislecev, od žilavih

socijalistov do temperamentnih anarhistov, ki se med seboj strastno boré in pobijajo ne samo s tiskarskim črnolom, ampak tudi s pestmi. Tu dobivamo vpogled ne samo v primitivna bivališča izseljencev-težakov in v težko delo veletovarn, ampak tudi v polmeščanska stanovanja izseljencev-inteligentov, ki stremé za lažjimi zaslužki na račun svojih rojakov. Avtor nam pokaže svojevrstno družabno življenje, ki se razvija v primitivnih salunih slovenskih čikaških gostilničarjev in na piknikih, in povede nas na zborovanja slovenskih organizacij in društev, kjer se krešejo značaji in neznačaji v strastnih debatah. Srečamo se z dobrimi in slabimi, idealisti in koristolovci, s popolnoma poamerikanjenimi izseljenci, ki so že davno pozabili svoje poreklo iz narodno zavednimi Slovenci, ki jim tudi desetletja bivanja v novem svetu ni moglo zamoriti ljubezni do stare domovine in do rodnega jezika. Značaji so naznačeni na kratko, a jedrnato in plastično. Kobal in Dornik, dva polmeščanska liberalca, ki se na eni strani grizeta med seboj za hegemonijo vodstva, na drugi pa s trdokožnimi klerikalci, stari Prašek, tip socijalista iz starega kraja, ki pa je večkrat iz oportunitete sklonjen h kompromisom, neumorni Štular, ki s požrtvovalno vnemo opravlja podrobno delo socijalističnega agitatorja, nekaj slovenski Jumie Higgins, večni tremp in vagabund Jože Fuš, ki se na svoj način s svojo asocijalnostjo bori proti družbi, nemirna kri, ki mu ni nikjer obstanka, ki smatra vsak organiziran boj za nesmiseln, rojen individualist, ki pa nazadnje nepričakovano pogine v boju, ki ga ni priznaval. Povprečni značaj Panjiča, ki se roga vsemu in vsem, ki stremé za zboljšanjem družabne ureditve, nima pa nič proti temu, da uživa sadove boja drugih, in Brodnik, ki je pretrgal vse stike s preteklostjo, se popolnoma asimilira in kot pristni Amerikanec živi samo svojemu businessu v lastni vili čikaške gosposke četrti, sta kakor ratoborni, a pozneje moralno propadli župnik Bricelj istotako predstavnika ameriškega slovenstva. Med vsemi se pa suče glavni junak Tone Plesec v neumornem iskanju resnice, mnogokrat prevzet po novih odkritjih in mnogokrat globoko razočaran. Je prepričan socijalist, a se težko znajde v obilici nasprotujočih si struj, ni revolucionar in ni odločen borec, ki bi bil pripravljen vreči vse na eno karto, razen takrat, ko se razstane s svojo prvo ženo Malko. Afere z ženskami ga preganjajo ves čas, a tudi tu se včasih izmuzne precej nemožato. Srečaval je razne ženske značaje: njegova prva žena, Rozinova Malka, je tip malomeščansko vzgojene ženske,

ki se omoži predvsem zato, da ji mož oskrbi brezskrbno življenje in nima smisla za višje cilje svojega moža. Druga žena, Panjičeva Merica, je drugi tip moderne žene, emancipiranke, ki išče v možu samo tovariša — soborca, a nima razumevanja za spolno ljubezen, ne zaveda se dolžnosti ženskosti in intimnejše približevanje možkega ji je odvratno. Šele tretja žena Štefka, ki ni hotela biti svojemu možu ničesar drugega kakor samo ženska, je končno zadovoljila njegova pričakovanja, ki jih je stavil v ženo in mu je nudila pogrešano ravnovesje in mirni življenjski pristan.

Knjiga se odlikuje, kar je bilo že lani naglašeno, po preprostost, lahko umljivem, a sočnem jeziku, ki ni prenatrpan z neizbežnimi amerikanizmi ameriško-slovenskih pisateljev, kar je, če se pomisli, da živi pisatelj že več desetletij nepretrgoma v Ameriki, gotovo njegova velika zasluga. To delo bo obdržalo trajno mesto v slovenski literaturi.

Četrta knjiga, **Sigma**: »Naš svetovni nazor« bo izpolnila občutno vrzel, ki je zijala v filozofskih nazorih slovenske inteligence, ki je dosedaj zamrežena v filozofijo Webrov, Ušeničnikov in drugih. Marsikoga, ki jo bo pazljivo prečital, bo potegnila iz megle nega misticizma zopet na realna tla. Pa tudi našim delavcem, ki se bodo nekoliko pazljiveje pri nji pomudili, bo razjasnila marsikak pojav v zgodovini družbe, ki si ga mogoče do zdaj niso znali pravilno razložiti. Od starogrške filozofije do ugotovitev modernega dialektičnega materijalizma je tu v zgoščenih, a jasnih stavkih zbrano gradivo, ki nam pojasnjuje postanek in razvoj človeštva in razkrinkava zmotno miselnost, ki še danes obremenuje svet. Vse na lahko umljiv način, s posrečenim slovenskim izrazoslovjem. Knjigo je s krasnim tiskom, solidnim papirjem in lepo opremo nastislila tiskarna »Slovenija« v Ljubljani. Ostale tri pa »Ljudska tiskarna« v Mariboru. A. T.

Ivan S. Turgenjev, Plemiško gnezdo, roman, založila Jugoslovanska knjigarna, 224 strani. — Ta roman je izšel v Rusiji že 1859. l., ko se je nahajala stara carska Rusija na prelomu med gospodstvom fevdalizma in osvobojenja kmetov. Turgenjev sam je bil plemič in je kot spreten pisatelj orisal ljudi iz svojih krogov. Turgenjev je bil za svojo dobo najboljši ruski pisatelj; slutiti je propad plemstva, bil je proti nazadnjaškemu absolutizmu, sicer se je pa izgubljal v romantičnem sanjarjenju. Zato je dobro opisal slabe ljudi, ki so vzrasli v tisti dobi, ni pa pokazal novih vzorov. Nekako zrcalo dotične dobe in ljudi v njej je ta roman. Zato ni napačno, da je ob pesnikovem jubileju

izšel slovenski prevod njegovega najvažnejšega dela.

Zofja Kossak-Szczucka, Legniško bojišče. Založila Jugoslovanska knjigarna. — Slovenske založbe rade izdajajo prevode poljskih katoliških pisateljev, ki v svojih sicer dobro pisanih zgodovinskih romanih ponarejajo zgodovino, kot se spodobi okusu šlahite (plemstva), vladajočega razreda na Poljskem. Tudi v tem zgodovinskem romanu poveljuje poljska katoličanka svoje zgodovinske viteze v bojih s Tatari. Nad vse pa poveljuje seveda katoličanstvo.

Anton Ocvirk, Razgovori, založila »Tiskovna zadruga« v zbirki »Slovenske poti«. — Mladi slovenski pisatelj se je razgovarjal z ruskim emigrantskim filozofom Šestovom, ki sanjari o neki religiozni metafiziki, z ruskim emigrantskim filozofom Berdjajevom, ki kopni po obnovi krščanstva, z ruskim emigrantskim pisateljem Remizovom, ki je Ocvirku imponiral »s trpkostjo ruskega mistika«. Te razgovore je zbral Ocvirk poleg nekaj drugih v to knjižico. Ali so res slovenske poti in poti »napredne« slovenske založbe v pogrevanju metafizičnih špekulacij?
A. M.

Pavel Golia, kulturna prireditelj v Črni Mlaki, veseloigra v treh dejanjih, založila »Tiskovna zadruga« v zbirki »Slovenske poti«. — To je precej dobra satira na življenje slovenske inteligence in naše rodoljubne javnosti po svetovni vojni. Mislimo, da bo imela uspeh na odru. Kar čudimo se, da jo je založila »Tiskovna zadruga«. Sicer bo pa vsak malomeščan mislil, da riše Golia drugega malomeščana, ne njega. In tako bodo vsi malomeščani ploskali veseloigri, ostali pa bodo to, kar so bili in kar so. M. B.

Ernst Toller v hrvaškem prevodu. — Ernst Toller je po izgonu iz Nemčije prišel v Jugoslavijo, kjer je postal popravljen po svojem nastopu na kongresu Pen-klubov v Dubrovniku in po svojih predavanjih in recitacijah, ki jih je priredil po raznih naših mestih. Po svojih knjigah pa še ni znan med našimi ljudmi. Beograjska založba »Nolit« je sedaj izdala njegovo najnovejše delo »Jedna mladost u Nemačkoj«; to je avtobiografija pisateljeva in del povojne nemške zgodovine. Zagrebška založba »Epoha« je

pa izdala v prevodu Kusa-Nikolajeva Tollerjevo knjigo »Moskva, Newyork, Madrid«. Tu so zbrane njegove prav dobre potopisne črtice o Rusiji, Ameriki in Španiji, dodani so pa še razni aktualni članki in govori o zadnjih dogodkih po svetu.

»Tollerova umetnost nosi na sebi vse sledi časa in sredine, iz katere je zrasla. Moralna in socialna tragičnost povojne dobe je našla v njem svojega najizrazitejšega predstavnika. On je to dobo doživel, pretrpel in prekrvavel«, pravi Kus-Nikolajev. Zato priporočamo vsakemu, da se seznanj z njegovimi deli. M. B.

John dos Passos, Manhattan Transfer, roman veleemesta, založila »Binoza« Zagreb, 450 strani. — Ta roman Newyorka je torej izšel tudi v hrvaškem prevodu. V romanu nastopata dve glavni osebi: mlad žurnalist in igralka, njegova bivša žena. Poleg teh dveh se vrsté: milijonar z njegovo politiko in bančnimi posli, tihotapec z alkoholom in židovska prodajalka, revež, ki pomiva krožnike — najrazličnejše osebe iz kapitalističnega Babilona. Z življenjem teh ljudi spoznavamo tudi življenje veleemesta samega. Lewis Sinclair prišteva to knjigo med najboljše romane v svetovni literaturi.

Desetorica s lomače, založila »Minerva« Zagreb, 171 strani. — Knjiga prinaša dobre prevode deseterih nemških pisateljev, katerih dela so nemški fašisti sezgali na grmadi: Feuchtwangerja, Glaeserja, Kestena, Kische, Heinricha Manna, Ottwalta, Pliviera, Tollerja, Tucholskega in Arnolda Zweiga. Kdor se hoče seznaniti z izbranimi novelami in črticami teh avtorjev, bo segal po tej lično opremljeni knjigi.

Vera Stein-Ehrlich, Kolektivni rad u savremnoj školi, založila »Minerva« Zagreb, 69 strani. — Pisateljica opisuje razne struje v pedagogiki (vzgojeslovju), nastanek in smernice nove napredne šole. Nova šola in nove vzgojne metode so prodrle tam, kjer se je uveljavila moč socialističnega proletariata. Pisateljica nas seznanja s poukom in vzgojo na osnovni in srednji šoli novega tipa. Človek po prečitanju knjižice vidi, kako se naravnost ubija mladina po starih solah in kako potrebna je povsod šolska reforma.

Vsak dober „Svobodaš“ bi lahko razprodal po en blok za tiskovni sklad „Svobode“.

Naš pokret

Najživahnejše življenje se je razgibalo po vseh naših podružnicah. Javornik, Tržič, Kranj in Lesce na Gorenjskem kar tekmujejo med seboj, v katerem kraju bo »Svoboda« več storila za proletarsko prosveto.

V Ljubljani se pripravajo pevci, igralci in predavateljski odsek, kdo bo prej prišel na vrsto s svojimi prireditvami v dvorani Del. zbornice.

V ljubljanski okolici dajejo Dobrunje drugim sosednim podružnicam tempo delovanja. Zalogu, Lazam, Šiški, Črnučam se je pridružila nova podružnica v Zadobrovi.

Litija hoče s potrjeno vneto opapravi zaspanost iz prejšnjih let.

Zagorje, Trbovlje, Hrastnik I. in Hrastnik II. — vsaka podružnica bi rada s svojim delom dosegla, da bi nosila ime najboljše »Svobode« v tem revirju TPD.

Celje — prireditev za prireditvijo. »Svoboda« v Zabukovci osvaja človeka za človekom, vpliv zabukovških sodrugov se pozna v Libojah, se širi v Št. Pavel, v vso okolico. Šoštanj bo prišel na svojo nekdanjo višino.

Rogaška Slatina bo januarja tudi Ljubljani pokazala s svojim gostovanjem, kaj zmorejo zavedni steklarji. Hoteli so priti že v decembru, pa je dvorana že zasedena do konca t. l. po delavski šoli itd.

Ptuj trmasto vztraja kljub raznim težavam, ki jim ni kriva »Svoboda« sama.

Maribor — no, tudi če ne bi delal vzorno, bi ga ne smeli grajati, saj poznate samozavest mariborskih delavcev. Tako ga pa lahko iskreno pohvalimo. Budi se Pobrežje, oživeti bo treba ruško »Svobodo«, kovinarji v Slov. Bistrici delajo za »Svobodo«. Potem Ribnica na Pohorju, to so fantje.

V mežiški dolini vzpodbujata vestni »Svobodi« v Črni in Mežici prevaljske sodruge, naj bodo bolj agilni. Guštanj drži z njimi korak.

Na Dolenjskem prebijata led Kočevje in Novo mesto. V Prekmurju tudi ustanavljajo »Svobodo«, v Starem trgu je trdna postojanka za Notranjsko.

Po vseh teh podružnicah, čez 30 jih je, se prirejajo predavanja, igre, prosvetni večeri, se izposojajo knjige, se čita »Svoboda« — centralna pisarna ne zmaguje vsega dela, toliko je življenja v vsej naši zvezi.

Katera druga kulturna zveza se more meriti z našo »Svobodo«?

Vse te podružnice, vsi različni odseki pa vedo, da revija »Svoboda« združuje vse in kaže vedno nova pota in ci-

lje. Zato se povsod pridno nabira tiskovni fond, da bo naša »Svoboda« v prihodnjem letu še lepša. —elj

Novo mesto. — V nedeljo, 3. dec., se je vršil dobro obiskan občni zbor »Svobode«. Zvezin predsednik je obširno raztolmačil naloge in delo naše delavske kulturne zveze. V podružnični odbor so bili izvoljeni sledeči sodrugi: predsednik Preželi, tajnik Lakner, blagajnik Juriševič, namestniki teh treh Pirnar, Kolenc in Segedin, odborniki: Tvrdy, Jerele, Zore, Knafelc, Medle in Mišigoj; v nadzorstvo: Žagar, Mihelič in Okroglič. Podružnica bo prirejala redno skioptična in druga predavanja, ustanovila si bo knjižnico in zimsko-sportni odsek.

Zadobrova pri Ljubljani. — Ustanovni občni zbor »Svobode« 10. dec. je izvolil naslednji podružnični odbor: predsednik Kumše, namestnik Maček, tajnik Kokalj, nam. Rajgel, blagajnik Tavčar, nam. Babnik; odborniki: Buser, Zabukovec, Marinko, Mihelič, Burkelea; nadzorstvo: Mrak, Anžič in Jančar. Podružnica bo ustanovila knjižnico, prirejala predavanja in tako sejala seme nove ideje v tej veliki kmečki vasi ljubljanske okolice.

Kranj.

Naš delavskik oder. Dramatični odsek Del. kulturne zveze »Svoboda« je v nedeljo, dne 12. novembra, ponavljal Moškričeve »Rdeče rože« v Naklem, v ondotni stari šoli. Obisk je bil prav dober, iz vseh krajev, od blizu in daleč so prišli posetniki, ki so napolnili vso dvorano. Sodeloval je tudi pevski odsek »Svobode«, ki je pred igro zapel tri pesmi pod taktirko našega s. Viherja ob splošnem odobravanju občinstva. Aplavz je žel tudi naš tamburaški odsek, ki je skrbel za zabavo v pavzali. O igralcih in igralkah se moramo izraziti zelo pohvalno. Gotovo so mnogo pripomogli do tega, da so obiskovalci z vidnim zanimanjem sledili napetemu dejanju in se poglobili v proletarsko miselnost. Tako je prav, sodrugi in sodružice, ponosimo našo idejo tudi ven na deželo in širimo našo proletarsko kulturo!

Šoštanj

»Trije vaški svetniki« na odru »Svobode«. »Kultura je mati tisočerih laži,« je povedal Cankar, »in satirik, ki jih sovraži, jih je vesel, kakor je veselo kladvo nakla...« Taka kladivarja sta hotela biti tudi Real in Ferner, ko sta pisala »Tri vaške svetnike«. Sta res udarila prav, sta zadela v jedro? Ne. »Trije vaški svetniki« so navzlic navidezni idejni

sproščenosti, ki pa okov meščanske mišelsnosti še ni prebila, meščanska tvorba. Avtorja ne raziskujeta dialektično (razvojno), ampak postavita na oder ljudi z apriorno (v naprej postavljeno) trditvijo: taki so, ker so pač taki... Čigav produkt je ta moralna, tega ne določita. Tudi nista nikjer ustvarila reakcije na to moralo, kakor je n. pr. proletariat reakcija na kapitalizem. Učitelj Štampihar leze sicer v neko revolucionarnost, a žal ostane na sredi poti, tudi mu ni smoter zmaga ideje, temveč dekle. »Tri vaške svetnike« je zato uvrstiti med množino meščanske dramske literature, ki vedno bolj oblega slovenske odre. Celo delavski odri se ji ne morejo izogniti. Igra je bila podana precej dobro. To velja zlasti za naslovno trojico: Porento, Šimenca in Bavdeka. So bili res »svetniki« in videti je bilo, da so se v to svetništvo zelo poglabili... Fani je bila menda prvič v večji vlogi; dobra je bila in še boljša bo postala. Štampihar je bil na moč siguren in v vlogi doma. Originalna sta bila posebno Lahajnarjeva Barbara in njen sin Jakec. In da ne pozabimo ostalih: Urške, dr. Klepca, Marjanca, Hrastarja, Lenčke in Mice. Reči moramo, da je ansamble »Svobode« sedaj v prav dobri postavi in zmožen še za večja dela. Kaj če bi nam dala »Svoboda« v tej sezoni Moškričeve »Rdeče rože«?

16. t. m. je bila dobro uspela Cankarjeva proslava, o božičnih praznikih smo pa tudi priredili igro. Tako vidite, da pridno delujemo.

Proslava 15 letnice Ivana Cankarja v Trbovljah je bila 10. decembra 1933. Slavnostni govor je govoril s. Cerkenik, ki je poudaril, da je Ivan Cankar petnajst let po svoji smrti v svoji domovini zopet — tujec. Tisti, ki so ga ob njegovi smrti proglasili za svetnika in rodoljuba, so se nepričakovano skrili ter se sramujejo svojega nekdanjega čez vse mere meščanske spodobnosti razlivajočega se navdušenja. Razumljivo je, da je tako, zakaj Cankar je v dobi, ko uganjajo nekateri s svojo hrbtnico rekorderstvo, ki mu noben cirkuški akrobat ne more konkurirati, še mnogo bolj aktualen, nego je bil kdajkoli prej.

Po slavnostnem govoru je recitiral z umevanjem — ter tudi tako, da so ga drugi umeli — s. Majdič Cankarjevo črtico o materi.

Glavni del proslave je tvorila vpriporitev Cankarjevih »Hlapcev« v Delakovi predelavi. — Ta predelava ima iste dobre lastnosti kakor Delakova predelava »Hlapca Jerneja« — samo s to razliko, da pridejo pri Hlapcih te dobre lastnosti mnogo močnejše do izraza. Delak je izluščil iz Cankarjeve drame izključno le

borbenost in požrtvovalnost — popolnoma pa je izpusil vso sentimentalno liriko, ki nedvomno originalne »Hlapce« kvari ter nekako s poslednjim dejanjem zbrise vso Jermanovo borbenost. V Delakovi predelavi pa ostane Jerman borec do kraja in kot borec častno pade.

Trboveljska režija je bila čisto realistična. Prvo dejanje, ki ga je v Ljubljani zrežiral Delak simbolično, je rušilo pri ljubljanski vpriporitvi enotnost linije, čeprav bi utegnilo v drugačnih okoliščinah idejnost drame poudariti. S. Majdič je zrežiral vsa dejanja realistično. Čutili pa je bilo, da ni bila režija do kraja dognana. S. Majdič se ni mogel docela osvoboditi vpliva Delakove izprepletene simbolično-realistične režije ter je vpletel v svojo režijo marsikateri drobci, ki je dišal močno po simboliki (vzvišen prostor, na katerem stoji; na enako vzvišenem prostoru bi bil moral stati tudi Jerman. Dva svetova! Rdeči zastori v tretjem dejanju, ko bijeta dva svetova boj!)

Igralci so se močno potrudili. Nekateri so ustvarili odrske like, ki bi bili v čast vsakemu poklicnemu teatru.

Obisk je bil povoljen; mogel in moral bi biti boljši!

—ok.

Zagorje ob Savi.

Pevski zbor zagorske »Svobode« je priredil v nedeljo, dne 19. novembra t. l. za obletnico svojega obstoja prvi pevski nastop v dvorani Zadrúžnega doma na Lokah. Nastop sam na sebi je pokazal, da imajo člani dobre glasove in mnogo volje. Vendar jim trenutno še manjkata glasovna uglasjenost in pa sigurnost. Začetek je pač povsod težak in je treba pogumno prebroditi ga, potem bo pa že šlo. — Dvorana Zadrúžnega doma je bila nabitopolna. Delavstvo se zaveda, kaj je delavski pevski zbor. Da je tudi delavec po naporni službi nekaj sposoben. Zato pričakujemo od zbora, da nam spomladi zopet napravi koncert. Družnost!

Litija. — Kakor smo prej precej časa dremali, tako sedaj tem bolj živo delamo v »Svobodi«. 26. nov. smo imeli dokaj dobro obiskano predavanje O pomenu delavske kulturne zveze »Svoboda«. Predaval je s. Cerkenik iz Ljubljane. V nedeljo, 10. t. m., smo imeli skioptično predavanje »Kako je nastal stroj« in sedanje gospodarstvo. Predaval je s. Leskošek iz Ljubljane. Imeli bomo redna predavanja skozi vso zimo. Člani delajo prav pridno v kuluku za svoj lastni oder, da bo mogel dramatični odsek res priti do svoje veljave. Zahvaljujemo se vsem, ki so tudi z denarjem prispevali za oder. Otvoritvena predstava — in sicer »Rdeče rože« — bo na dan Treh kraljev, 6. jan. Pridejo gostovat sodrugi iz Do-

brunj, kjer je doma avtor te uspele socialne drame. Pisatelj Moškrič bo sam igral tudi glavno vlogo. Drama bo gotovo radi tega dosegla še večji uspeh, nego ga je v drugih krajih. Sodr. Cerar nam je olajšal delo s tem, da nam je dal brezplačno na razpolago svoje lokale za naše kulturne prireditve. Pridno zbiramo tudi za tiskovni sklad naše revije »Svoboda«. Z novim letom bomo pridobili nove člane in naročnike »Svobode«. Tako bomo začeli s srečnejšim novim letom. — k.

Ptuj.

Petnajst let je minulo, kar je umrl naš pisatelj Ivan Cankar, katerega duh živi med proletarijatom. Delavci se ga spominjajo in ponosno prirejšajo spominjske proslave. Dne 3. decembra so pri nas gostovali mariborski sodruzi z njegovimi deli. Na programu so imeli slike iz drame »Hlapci«, »Hlapec Jernej in njegova pravica« in z dramsko sliko »Ivan Cankar je med nami«. Sodruzi so igrali izvrstno, saj je kolektivni zbor prekašal celo ljubljanski delavski oder. Samo obleka je bila malo preelegantna. Simbolična slika »Ivan Cankar je med nami« pa je morala prevzeti slehernega gledalca.

Škoda je samo, da ni bilo več obiskovalcev. Saj nismo videli drugih obrazov, kot delavskih — pa še teh ne vseh. To pa bi bilo ob današnjem mizernem stanju delavstva nekoliko opravičljivo. Drugič na veselo svidenje, ss. Mariborčani!

Tržič.

Dramatičen odsek »Svobode« v Tržiču je uprizoril v nedeljo 26. nov. ob 20. uri »Rdeče rože«. Pri nas je bila to prva igra, ki pokaže naše životarjenje v vsej svoji goloti, in drama je dosegla docela svoj namen. K temu so pripomogli naši vrli diletantje, ki so umeli vsak svojo ulogo resnično prikazati in s tem ganiti vso publiko do solz. Duša vsega dejanja pa je bil vsekakor naš večletni predsednik Janko Mežek (Jerič). Dokazal nam je ponovno, da zmore delavec vse, ako le hoče in je složen. Kar pa je glavno: marsikdo je imel priliko zamisliti se v pravega proletarca. Tudi ostale vloge so bile z majhnimi izjemami v pravih rokah, kakor Ivanka (Kalan), Filder (Sova), Maličeva (Smole), France (Ločič), Cilka (Jakopin), Dular (Kryštofek A.) itd. Dular ni povsem zadostil zahtevam, ker ni popolnoma zdrav; tudi se pravi odkritosrčnež v 14 dneh težko prepirira v lizuna. Trojica garačev kvartopircev je prišla prav dobro do izraza, dočim ravnatelj Goldschmied v tej vlogi ni ugajal, ker smo ga bili vajeni videti v različnih vlogah bolj sigurnega. V sploš-

nem pa je bila vprizoritev lepo prednesena.

Najbolj razveseljivo pa je to, da smo videli med igralci nekaj novincev, kateri so z vso požrtvovalnostjo prispevali k uspehu, dobro zavedajoč se, kam spadajo. Upajmo, da pri tej vztrajnosti, ki so jo do sedaj pokazali, pritegnejo še ostale, ki blodijo še okrog, ne vedoč, kaj in kam! Dolžnost vsakega starega člana pa bodi, da pripelje še po enega novega, in začelo se bo zopet življenje v »Svobodi« kakor nekda. Vsekakor pa želimo, da nas sodruz Moškrič prav kmalu razveseli s kakšno novo dramo.

Na splošno željo občinstva se je ponovila drama v nedeljo, 3. decembra z istim moralnim in gmotnim uspehom kakor prvič in ne bo pretirano, ako trdimo, da so bili gotovi prizori še bolj izraženi kot prvič.

Prizorjavamo se tudi za Cankarjevo 15. obletnico njegove smrti s par odlomki njegovih del. Za Silvester so priprave že v teku in želeli bi si za prihodnji nastop »Razkrinkano moralo«, ki bo gotovo predramila tudi zaspance. Upajmo, da se v kratkem zopet oglasimo. Pokažimo, da ne spimo spanje pravičnega, temveč povejmo: Kaj smo in kaj hočemo!

Lesce.

»Svoboda« v Lescah je danes najdelavnejša delavska organizacija v Lescah. Živahno in hvalevredno je njeno delovanje in vrvenje. V kratkem času svojega poživljenja je dosegla že 40 rednih članov in to število raste še kar naprej. Tudi prireditve se nadaljujejo. Na praznik 8. dec. t. l. se je dopoldne vršil zelo dobro obiskan članski sestanek »Svobodašev« z glavnim namenom ustanovitve dramatičnega odseka. Na mesto obolelega s. Vehovca iz Kranja se je sestanka udeležil s. Kerč iz Kranja, ki je poročal o razvoju delavskega gibanja v Kranju. Zatem je bil ustanovljen dramatični odsek in se je priglasilo takoj 20 članov. Prva igra, ki jo bodo Leščani naštudirali, bo morda drama »Rdeče rože« sodruga Moškriča. Med člani dramatičnega odseka »Svobode« je tudi več starih igralcev. — Prav tako lepo deluje tamburaški odsek, čigar kvartet je nastopil zvečer med odmori oz. pred in po predavanju. Igra prav lepo. — Ob 6. uri zvečer se je vršilo predavanje s skioptičnimi slikami. Predaval je o Španiji s. Cvetko Kristan z Jesenic, ki je uvodoma očrtal zgodovinski in politični razvoj Španije, pokazal Španijo iz l. 1931 in Španijo danes, nakar je sledil zemljepisni oris. Navzočih je bilo preko osemdeset hvaležnih slušateljev. — V nedeljo dne 10. dec. t. l. se je vršila lepo obiskana Cankarjeva spominjska proslava v šoli, kjer je predaval o

Cankarju Leščan-akademik, član »Svobode«. Proslava je uspela prav lepo in izpopolnila se jo recitacije Cankarjevih del ter deklamacije njegovih pesmi. »Svoboda« se je tega velikega socialnega pisatelja edina v Lescah spomnila. Predavanja se še nadaljujejo, tako da postane »Svoboda« kmalu avantgarda za ostale delavske organizacije v Lescah. — Zelo marljivi so leščanski »Svobodaši« s predsednikom in tajnico na čelu pri zbiranju tiskovnega sklada za revijo »Svoboda«. Ko bodo drugje uspeli, bodo morali iti na delo še za razširjenje »Delavske Politike« in Cankarjeve družbe. Delo gre lepo naprej. Sodelavcem vsa čast!

Javornik.

»Svoboda« Javornik tudi lepo napreduje. Imela je letos že dva prosvetna večera, enega sama, enega skupno z Zvezo del. žen in deklet, ki sta obadva prav lepo uspela. Pevski zbor je imel že pet lepih in nad vse pričakovanje uspešnih koncertov in sicer 12. nov. na Jesenicah, 19. nov. na Javorniku, 25. nov. v Ljubljani, 26. nov. popoldne v ljubljanskem radiu, 26. nov. zvečer pa v Kranju. Vsi koncerti so prav lepo uspeli. V nedeljo dne 19. nov. t. l. se je vršilo na Javorniku pod okriljem »Svobode« tudi predavanje s. dr. Jelenca o občinskem zakonu. Koroška Bela oz. Javornik je namreč delavska občina in vodijo občinsko upravo naši sodrugi. Zaradi tega jih je treba seznaniti z novim občinskim zakonom, ki je stopil v veljavo in ima razne nove predpise. — V mesecu decembru še se bo vršil spominski večer v proslavo 15 letnice smrti sodruga Ivana Cankarja, ki bo gotovo tudi uspel. Dela še, več pa zaradi tega ni mogoče, ker so vsi vodilni sodrugi preveč zaposleni in preobloženi z delom. Dramatični odsek pridno študira »Rdeče

rože«. Živahno je tudi delo za pridobivanje naročnikov za »Delavsko Politiko« in pa za nabiranje tiskovnega sklada za revijo »Svoboda«.

Jesenice.

Sodrug Anton Zugwitz — mrtev. V torek, dne 21. nov. t. l. je utonil po nesreči eden od najstarejših socialističnih borcev na Gorenjskem s. Anton Zugwitz, star 59 let. S. Zugwitz je bil rodom Korošec, mlad je začel že delati, bil je pastir, delal je v apnenicah, nato v borovelskih železarnah, zatem pa je prešel l. 1896 na Jesenice, kjer je bil 25 let v službi KID. Bil je soustanovitelj delavskega strokovnega in gospodarskega gibanja na Jesenicah. Najstarejši član kovinarske strokovne organizacije, najstarejši tudi zadružne. L. 1921 je stopil v službo združnega gibanja na Jesenicah, ki ga je vodil do smrti. Vedno se je zanimal tudi za kulturno organizacijo delavstva. Bil je do smrti član »Svobode« in razpust jeseniške »Svobode« ga je globoko presunil. Dasi je po tem razpustu imel svoje oddvojeno mnenje o njega potrebi, vendar lahko mirno rečemo, da je izhajalo tudi to mnenje iz njegovega različnega stališča, toda njega cilj je bila samo skrb za obstoj pravega delavskega kulturnega gibanja na Jesenicah. Zugwitzev pogreb je pokazal vso priljubljenost značajnega moža ravne linije, moža stare marksistične garde, ki polagoma — žal — odмира. In ceneč njegove zasluge je položila k ostalim 31 vencem z rdečimi trakovi svoj venec tudi javorniška »Svoboda« in mu je pred domom ter na grobu zapel žalostinki v slovo prav tako pevski zbor »Svobode« Javornik. Značajnemu in neomahljivemu možu in sodrugu naj bo ohranjen časten spomin, njegovim preostalim pa naj velja naše sožalje.

Alpinizem in turiztika

Preko Durmitorja.

(»Priatelj Prirode« od Plevlja do Kalinovika.)

Sarajevski peron, v čigar enoličnost in mrtvilo poletnih dni prinašajo spremembo le »turisti«, ki potujejo na morje ali z morja, je dobil nenavadne goste. Poldrugo uro pred odhodom višegradskega jutranjega vlaka so bili v rezerviran vagon prinešeni natlačeno polni nahrbtniki in zaloge hrane. Člani društva »Priatelj prirode« odhajajo na svoj skupni, zvezin izlet na Durmitor. (30 nas je bilo.)

Vagon je rezerviran in zadnji v kompoziciji. Četudi je v njem dovolj prostora, je dobesedno nabit. Dan je lep. Pred Bistrikom zapelje vlak v predor in od njega dalje so jih v razdobju štirih ur našli še 90. V vagonu hrup in smeh. Kakor da so skupaj odrasli, razpravljajo Čiro (Ciril) iz Ljubljane z Nikom iz Sarajeva, Mara iz Maribora z Banom iz Beograda, Edo iz Zagreba s Panto iz Sarajeva. Najstvarnejša stvarnost tega sveta, delavci in nameščenci, so varčevali šest mesecev, od ust si pritrgovali in delovali na stran, da morejo s svojim dru-

štvom prehoditi Durmitor, videti njegovo lepoto, se seznaniti s prebivalci teh krajev in njihovim življenjem. Večina njih je žrtvovala za časa tega potovanja svoj zaslužek. Samo štiri dni v tednu dela neki sodrug iz Maribora, pa je vendar šel. Vse leto čuti te izdatke, a je vse prebolel in prijel. A so le ljudje in forumi, — niti turistični niso izvzeti —, ki delavcem odrekaajo smisel za skupnost.

Vlak je obkrožal mesto in dolgo časa je bil razgled nanj popoln. Hribi, posejani z majhnimi hišicami, zapirajo središče mesta, v čigar ozkih in krivih ulicah je nekaj visokih zgradb, med katerimi se posebno odražajo vojašnice. Mesto dolguje svoj postanek in razvoj vojašnici in vojaškemu taboru. Danes ne bi bilo niti Sarajeva niti te železnice, če bi ne bile zapreke, skozi katere se železnica lovi, nezmagljive za vojsko obeh osvovjalcev. Iz tabora prvega je nastalo mesto, ki je pozneje dobilo še večji pomen.

Visoke skale nad Miljačko zapirajo razgled. Po polurni vožnji skozi skalovje in predore se pojavi gora, obrasla s smrekami, in vlak se ustavi. Na postaji je zapisano Pale. To je letovišče Sarajevčanov. Avstrijci so tu obesili 1914. 1. 200 Srbov. Lesna industrija, katere zgodovina se je pričela na tem kraju, je nastala ločeno od letovišča. Tu je nekoliko parnih in vodnih žag z zgrajenimi stanovanjskimi kolonijami za delavce. Sedaj največ počivajo. Polni dve leti vlada v koloniji obup, pred katerim sta se presito židovstvo in birokracija zavarovali z brezbriznostjo in uživanjem.

Do Sjetline smo prišli skozi predor izpod vododelnice, s katere se spuščajo potočki k Drini. Za nami ostane velika moderna žaga z veliko kolonijo in bivališči. Ena največjih v Bosni. Tudi njo objema pošast brezposelnosti že dve leti. Drvi iz predora v predor ob reki Prači do rudnika Kukavica, ki izmenoma »ku-ka« (joče) in poje, na ustju Prače pa vozimo mimo žage »Durmitor« v Ustiprači. Njene žage so leto dni rjavele. Tu se prikaže Drina.

Ne strinjamo se s tistimi, ki so Neretvo proglasili za najlepšo reko. S svojim sestavinami je Drina v vsem svojem gornjem teku neprimerno lepša. Rebrji se in le malokje vzdigujeata visoko, a je tudi manj skalnata kot pa so Tarske in Pivske rebrji. Struga je izklesana, voda modra in čista. Z najvišje višine, po kateri brzi vlak, se v mozaičnem dnu vidi vsak kamenček. Ponosna je, razposajena, neukrotljiva. Dokler se nismo odpeljali iz Mededa v Limu, smo vsak hip klical fotografije iz vagona. Nato sta nas nekaj utrujenost, nekaj pa tudi glad povlekla v va-

gon. Utegnili smo se okrepčati in spraviati nahrbtnike v red, ko je privozil vlak v Rudo.

Tu nas je čakal tovorni avto, ki je naložil vse nas, našo prtljago in vse stvari, ki morajo biti še ta dan v Plevljah. Zaman smo se ozirali po mestu Rudo. Nismo se mogli pomiriti z dejstvom, da ga tvorijo železniška postaja, dvoje skladišč in ena gostilnica. Ako smemo verjeti zemljevidom, čemu neki se skriva? Nprestanost smo se čudili, za koga je zgrajena ta lepa cesta, ko vse stvari, kar jih dnevno Plevlje rabijo, ne izpolnijo niti enega tovrnega avtomobila.

Posebno naši sodrugi Slovenci so začudeni. Nekaj podobnega so doživljali pri čitanju »Transhimalaje« in tibetskih potovanj Sven Hedina, a nihče jim še ni povedal, da obstoji Tibet tudi pri nas. Povsem drugače se govori in piše o krajih med Drino in Neretvo, v katerih vlada popolno barbarstvo. Nikakor se ne morejo načuditi, za koga so zgradili tako dragoceno progo, ko vendar vlak na vsem potu ne odloži 10 potnikov! Na vsej progi ne srečaš tovrnega vlaka, nikjer ne vidiš večje naselbine. Mimo največje, nad Sjetlino, vlak švigne. Posamezne hiše, ki so se prikazale, pa so vsemu prej podobne, kot človeškim bivališčem. Ne dolgo tega je v teh krajih vladal fevdalizem. Četudi so mu kmetje pojedli »panahiju« (kuhana pšenica; jed, ki se je pri pogrebu. — Op. prev.), vendar se zdi, da niso ničesar storili, da bi izbrisali njegove sledove. Kakor poprej na graščinski, tako se ubija danes na svoji zemlji z živinorejo, sadjarstvom in poljedelstvom, a želi si i mleka i sadja i mesa i kruha!

Od Rudega do Plevelj vodi nova cesta preko Čemerna. Razen te ceste, gore Čemerna in nekoliko gostilnic na tej poti ni ničesar. Ne nosi zaman ime Čemerna. Grenko in čemerno je v tem kraju.

Plevlje hrani svojo »sahatkulu«, konake in džamije in se razseljuje. Od šestnajst tisoč prebivalcev jih je deset tisoč ušlo iz tega življenja na sever. Ves Sandžak je en sam nepopasen pašnik in nepokošen travnik, strahotna puščava. Brat je Črne Gore in onega dela Hercegovine, katerega civilizacija še ni poljubila. Od Plevelj do Kalinovika nismo nikjer zapazili avtomobilske ceste, niti nam je poti križala železniška proga ali cesta, v katero bi udaril kramp. Samo konji trasirajo, ravnaajo in vzdržujejo poti v jugoslovanskem Tibetu, v katerem je ena sama šola na Žabliaku in po en leseni most na Pivi in Tari. Prvega je zgradil knez Nikola, a za drugega so delali kuluk Črnogorci osvovjavalcu za časa vojne. Ta toliko da se ne zruši. Videl je več komisij nego volitev in o njem gre glas,

da se je za komisije porabilo več kot bi pa veljal nov železni most. Talentirano, razumno in pridno prebivalstvo teh krajev kljub možnosti izobilja gladuje in propada v bedi in neznanju. In v to barbarstvo se je v noči 22. julija napotila naša družba in naša karavana.

Iz Pjevlja do Nefertare je šest ur hoda. Hodiš poleg položnih visokih planot, obraslih s travo in visokim smrekovim gozdom. Ob poti je manj hiš nego na rokah prstov. Tudi živine je malo. Nikogar ni, da bi pasel po teli pašnikih, niti da bi travnike kosil, četudi je v državi komaj eden od pet stotin deležen surovega masla. Samo v tem kraju bi se lahko pridelalo vse, česar potrebuje dežela. Tako pa je ta bogati pašnik obsojen v to, da je samo lep botanični vrt, katerega mora slučajen obiskovalec občudovati. S Kraljeve gore je lahko spuščanje na visoko planoto nad Taro. Da se premaga prepad, skozi katerega se prebija Tara, je za razdaljo dveh kilometrov potrebno tisoč metrov spuščanja na Taro in istotoliko vzpenjanja na Pirlitor. Pota so narejena strmo, hoja po njih zelo mučna. Šele pri kraju spuščanja, z oddaljenega zavinka, se pokaže pred nami Tara!

Ona valja drolje i kamenje
Na njoj nema broda ni čuprije
A oko nje borje i mramorje.

Tudi v najtoplejših poletnih dneh kaže Tara v polnem smislu besede, kaj je prirodni element. Ne prebreds je, ker na njej ni plitvin, ne preplavaš je, kajti mrzla je kot led. Z obeh strani pa se je ob svojem teku ogradila z nepristopnimi stenami. Kdor v njo pade, ne pride več ven, četudi je dober plavač. Radi tega pogine v njej toliko gozdnih delavcev, ki ob obalah sekajo borovino.

Za prvim ovinkom izgine Tara izpred oči, četudi se pot na gozdnati Pirlitor vzpenja skoraj navpik. Na vznožju gore so sledovi gradu Sokola. Na zadnji golljavi so ostanki velikega kamenitega križa, pri njem pa leži ogromno kolo transmisijske. Razpada od rje in kakor da vprašuje, čemu je na tem mestu. Zanj tu ni uporabe in obsojen je, da ga rja razje. Tu stopiš na Durmitorsko podgorje in od tod te vodi pot s čelom proti čelu k vzvišeni, mračni sfingi, Durmitorju, kojega vrhovi so docela zaviti v meglo. Resen je Durmitor, ponosen in impozanten. Tu je cilj naše poti:

Okičen je ledom i snijegom
Usred ljeta kao i usred zime.

Čim bolj se bližamo Žabljaku, tem bolj se odražajo poediní masivi v amfiteatru. Na levi je Savin kuk, Sljeme, Usovine, Meded in Minino sedlo, na desni Crvena greda in oba Štulca, v sredini visoke Soje s Cirovo pečino. Kakor da

se je vse grozeče sklonilo nad Žabljak, ki se z dvesto prebivalci prišteva med mesteca.

Izven sporeda, radi slabega vremena, smo ostali dva naslednja dneva v Žabjaku in z nekaj Beograjčani prinesli malo živahnosti v puščobo te naselbine, ki šteje trideset hišic v eni ulici. Prvi dan je bil določen za obisk jezer na durmitorskem podgorju. Prvo po vrsti je Crno jezero. V dvajsetih minutah smo bili ob najlepšem in največjem durmitorskem jezeru. Ogromni Meded se je stisnil vanj, kot bi ga pritiskal, a od vseh strani neposredno ob obali poganja visok smrekov gozd. Voda v jezeru je modre barve in čista. Vse kot ustvarjeno za počitek in odmor. Vodo dobiva iz studenca na strani in sredini jezera, iz nje ga teče potok Žabljak, ki se v svojem nadaljnjem teku izgublja pod zemljo. Kapanje, pohajkovanje in počivanje nas je zamotilo in smo tega dne obiskali samo še Zmijnje in Barno jezero.

Naslednjega dne, ko je po kosilu nehala deževati, smo se odpravili na Kanjon Tare, na Čurovac bega Borišića. Eno uro smo hodili po prirodnom parku, dokler se ni prikazal ogromni Obzir, čigar grebenasto podnožje zapira dolinico vasi Tepci. Prav toliko časa je bilo treba, da smo po robu grebena prispeli nad Kanjon. Na višini 1600 m smo. Tisoč metrov pod nami je Tara. Neposredno je ne vidimo, pač pa se v daljavi nejasno vidi kot srebrn trak. Pred nami na nasprotni strani Kanjona je travnata visoka planota, na kateri se dviga Kraljeva gora. Gori proti trku navpične skale na obeh straneh vode, ob vodi navzdol vas Tepci, v čigar zaledju se vzdiguje v višino 1200 m Obzir. V vasi rumeni oves in zeleni pašniki. Barve se odbijajo. Vsa pokrajina se koplje v solnčni luči in migljanju barv, drevje v stalnem premikanju. Ure in ure smo v sebe vpjali to veličastno sliko, medtem ko so pod našimi nogami volovi Tare peli svojo večno melodijo. Mračilo se je, ko smo se odpravili s tega prostora.

Daleč na vzhodu izza Durmitorskih grebenov se je v sredo porajal lep dan. Ko smo se pripravljali na pot, je bilo na stenah durmitorskih masivov vse v globokem miru. Nad Cirovo pečino in Savinim kukom so ugašale zadnje zvezde in kmalu so prvi solnčni žarki obsijali gladke stene. Ko smo pospravili svoje stvari in so dospeli konji, je solnce stalo že visoko. Konji so odšli po svoji poti v Pišće, a mi z najpotrebnejšim k Sojani in Cirovi pečini. Obšli smo Crno jezero in šli po gozdu do prvih planšarstev. Od poslednjih smo gazili po snežnikih bogate Durmitorjeve ornamentike. Vzpe-

njali smo se po gorskih sedlih Bačvana. Kamenje se nam je pod nogami neprestano ckrkljalo v zaseke. Trgali smo alpske cvetlice in se zanimali za imena sedaj toplih konicastih vrhov, ki so nas obkrožali. Ne brez napora smo prispeli na Valovito dolino in premagali tudi poslednjo zapreko — Čirovo pečino.

Vsi prevzeti od lepote smo stopili na koto 2522 m. Razgled brez primere je bil plačilo za trud. Pod nami so velikani Soja. Sive stene, a na njih sneg. Tu je nazobčano Minino sedlo, 2402 m visoko. Pisani pasovi, Prutaš. Sedlasti trami, Bačvan. Vsi vrhovi nad 2300 m. Z njih pada pogled v nižavo. Neposredno pod nami je dolina Škrlke z dvema Škrčkima jezeroma, pred nami Valoviti dô, a za nami Dobri dô, malo dalje Ališnica in celo durmitorsko podgorje z jezeri in Žabljakom. V daljavi spoznavamo Komove in Prokletije, a na nasprotni strani silhuetje bosanskih velikov. Čas mineva naglo in težko se ločimo od lepote, ki nas je prikovala, a končno moramo dalje, kajti ta dan nas čaka še dolga pot. Še en kratek pogled, kakršnega ne pričarajo niti sanje, kaj šele domišljija. Tu pa tam se kak kamen strklja v prepad Škrke. Dolgo pada, butajoč v globino, nato pa nastane zopet tišina... Počasi, a sigurno se spuščamo.

Dolgo in mučno je spuščanje preko snežnika na Savino vodo. Najvišje ležeče durmitorsko jezerce, s treh strani obkroženo z visokimi stenami. Po kratkem odmoru nadaljujemo pot, mimo Šarenih pasov na Dobri dô. Gremo mimo Sedla, Sedlene i Uvite grede in Svojanika, dokler ne pridemo na Todorov dô. Z višine 1800 m se spuščamo na 1450 m pred Prutaš, od njega pa preko pašnikov med Ružice in Prečanske strane proti Pivski visoki planoti. Ko smo prispeli na njo, je solnce zahajalo za vrhove Magliča in ožarjalo nebo z magično svetlobo. Sivkasti žarki so padali pred sedla Magliča, a oblake o obrobili s srebrom poslednji solčni žarki. Naglo je vse izginilo. Iz doline se plazi mrak. Grozeči in mrzli so sedaj planinski masivi za našimi hrbti. Z njihovih molčočih, ukočenih vrhov veje nočni veter, a mi po travnikih Pivske visoke planote nosimo v sebi žalost radi slovesa od Durmitorja.

Utaborili smo se v Pišču. Gostoljubje nam je naklonil neki dobrovoljec ameriške vojske, ki je na zahodni fronti pustil desno roko in od ameriške države prejema danes 6000 Din mesečne invalidnine. V jutru smo na brezpotju izpostavljeni juljskemu solncu. Težko smo se vzpenjali do vasi Bađuja in Miloševiča, iznad katerih smo dospeli na viso-

ko planoto z bogomilskim pokopališčem. Odtod se je zopet prikazala panorama Durmitorja, začeta s Pivsko visoko planoto, a s Prutošem kot čelnim vrhom. Eno uro potem smo hodili po gozdu do prvih planšarskih koč na Štirnom dolu, odkoder se nam poslednjič pokaže Durmitor. Tu so nas čakali konji s kuhinjo. Okrog njih so se zbrali vsi planšarji in nam nanegli mleka, proje (jed, podobna polenti) in ovsenice. Bolniki povprašujejo po zdravniku, in medtem ko je on pregledoval in dajal nasvete in zdravila, smo se mi temeljito pokrepčali, nato pa odrinili po strmih, manjših sedlih Bivča. Hodili smo po brezpotju do poslednjega planšarstva v Krušičih, odkoder je krasen razgled na Ledenco z vasema Stabnom in Kovači. Tu ob vodi smo postavili taborišče. Spremljevalci konj so prenočili v bližnji slamnati koči, kjer je na ognjišču našla mesto tudi naša kuhinja. Zdravnika so poklicali k bolniku, a mi, čakajoč večerje, smo razpredli pogovor o hromem dvajsetletnem dečku. Oče mu je padel v vojni. Ni ene ženske v tem planšarstvu, ki bi ne žalovala za bratom, sinom ali očetom. Vidosova spremljevalka naših konj začne svojo povest. Mož ji je prvi padel, nato brat in vsi štirje bratranci. Vsi do zadnjega so bili pokošeni ob Bregalnici. V svetovni vojni ji pogine tudi drugi mož, ona pa je s svojim pastorkom ostala sirota. Mi čutimo strašni duševni pritisk strašnih pripovedovanj teh napol zblaznelih žrtev minule vojne. Te žene na robu groba, posušene, sirote, izmозgane in razočarane so strašna slika človeške tragedije.

Pred svitanjem smo bili na nogah. Pot je peljala preko Bioča, mimo Krvavih brd, Malega Magliča in se končevala na sestavu vrha Vlopulje in Durmitorja. Ob poti so raztreseni vrhovi Ledence, Belih dolova, Bačava, Britevna in Vračjih laza. Vse okrog nas je sivo in mrtvo. Zdi se, da smo sami v tem mrtvilo in da ni več sveta tam, kjer se ta svilina in to mrtvilo končava. Po dolgotrajni hoji s takimi občutki po snežnih poljih smo prispeli na Bojanica vrata. Iz daljave se zasliši šum motorja in naglo se prikaže nad nami aeroplan. Odtod je sledilo dolgotrajno spuščanje in z istimi vtisi smo hodili vse do planšarstva Volujačkog jezera. Na visoki planoti se prikaže prvo zelenilo, obdano od vseh strani z gorskimi masivi: Vlosuljom, Pleterima, Durmitorjem, Volujkom. Še nekaj časa hoje, kar se prikaže Volujačko jezero s svojima dvema očema in dvema otkočma. Elipsasto je, modro, s čisto vodo, ki doteka iz izvirka v jezeru, a odteka v prepad na enem kraju jezera. Z vseh strant

je obraslo z zelenjem, z ene strani pa z gozdom jelk in bukev. Leži v višini 1300 m. Dalje časa smo se kopali v bistri vodi in počivali na zelenju pred jezerom, katerega neposredno obkroža nasip Magličica, Šarene lastve, Malega Magličica, Durmitorja in Vlosulje.

Po počitku smo hodili izmenoma po gozdu in travniku, po globoko zarezanih dolinah in mimo mnogobrojnih izvirkov. Globoko zarezana dolina pritoka Sutjeske in same Sutjeske nas je ločila od bogato konfigurirane Ledenice, Snežanice in Djurdjevice na Volujku. Na enem mestu poleg poti še stoji mejni kamen izbrisanih mej... Noč nas je zaprla v gost bukov gozd. Milijarde kresnic so svetile po poti in pozno v noč smo prispeli v Suho, polni vtisov tega dne.

Pred svitanjem smo krenili po Suhi na Sutjesko in Guzmim, potem pa dospeli na Zelengero. V bližini poti se je prikazalo jezerce, ob katerem je po pripovedovanju stala hišica poglavarja Bosne, Alborija. Z Javorika smo prešli na sedlo Trebovo. Vsa Zelengera je zelen travnik. Nekoliko vrhov doseže 2000 m, pa so v polnem zelenju, katero le tu pa tam pestro pobarva kak greben. Tu se pase živina vsega Bilečkokg okraja. Mnogo več pohodi kakor pa popase. Izmenoma hodimo po travniku in po gozdu. V bližini Jabuka planine smo trije postali pri vodi, pri kateri stojita dve pastirici. Ena izmed njih je redka ženska lepota in inteligenca. Imenuje nam vse vrhove. Razpredemo razgovor. Vedno bolj dobivam vtis, da je za njeno lepoto spesnjena pesem:

Usta su joj kutija šećera,
beli zubi dve niske bisera;
kad govori, kô da golub guče.

Četudi pozna zrcalo, milo, pomado in barvo za lica, vendar uporno brani svoje barbarstvo in vse tisto, pri čemer ostane človek barbar. Zapustili smo pastirici in s pospešenim korakom dohiteli skupino pred Belim jezerom, odkoder smo skupno pešačili do Črnega jezera, kjer smo se okrepčali. Po potu smo dospeli do Videža. Z njega smo se spustili na Džafer-potok / z bujno vegetacijo po bregovih. Lapuh ovira pot in s svojimi velikimi listi spominja na slike iz divje Amerike. Dolgo smo hodili ob potoku in z mrakom smo se začeli po nasipih vzpenjati na Konjske vode, kjer smo poslednjič tako v prosti naravi prenočili v travi.

Zjutraj smo opazovali kraje, po katerih smo ponoči hodili. Razen njih višine Todora, Todore in Lelije planine. V treh urah hoda smo se spustili v Kalinovik. Tu smo se ločili od konj in vodnikov kakor tudi od tovarišev, ki so na-

slednjega dne morali k svojim dolžnostim. To popoldne smo nadaljevali pot preko sedel Treskovic in Visočice pod Diudo, kjer smo prenočili, a naslednjega dne smo se vzpeli na Bjelečić, ki se razseljuje in izgineva kot sneg na pomladnem solncu. Dospeli smo do Neretve. Polna so je usta. Po gozdovih črnega bora na pobočjih Crvnja smo hodili ob desnem bregu vse do Glavatičeva, od tod pa smo prešli na levi breg na Prenjska pobočja. Vzpenjajoč se na Košuto, se je gubil šum Neretve. Z vrha so se prikazali masivi Borašnice in Črne gore, ki obkrožajo Boračko potje in Boračko jezero. Tu naj se izvrši slovo od naših sodrugov in sodružic.

Razhajali smo se postopoma. Druga dne so odšli Slovenci, dva dni za njimi tudi še ostali; eni proti Konjicu, drugi na planino Prenj.

Ko so nas zapuščali Slovenci, je nežen vetrič valovil jezersko gladino. Čoln je peljal naše sodruge in naše sopotnike. Izrazite slike minulih dni so nam prihajale pred oči. Budile so nam spomine na vesele dneve in zveste tovariše in tovarišice, ki nas zapuščajo. Tihi vetrič je dolgo nosil njihov pozdrav z višave onstran jezera in nas spominjal dni, ki kakor da so bili sanjani in ne preživljeni.

(Napisal Branko Tadić v sarajevski »Snagi«.)

»Prijatelj Prirode«, »Slovensko Plan. Društvo« (= SPD) in turistika. — 11. števil. sarajevske »Snage« poroča: »30. oktobra je bil v Sarajevu izreden kongres »Prijetelj Prirode«... Sklenila se je sprememba pravil. V glavnem se je izpremenilo ime društva. Od sedaj se bo imenovalo samo: Turistično društvo »Prijatelj Prirode« Jugoslavije in po pravilih je omogočeno, da postane član vsaka oseba, ki jo sprejme podružnični odbor.

Pravila so se spremenila po priporočilu kongresa zveze planinskih društev 21. junija 1933. Čeprav je ta kongres sklenil, da se »Prijetelj Prirode« pogojno sprejme v članstvo te zveze, noče zvezina uprava izvršiti tega sklepa kongresa. Ostaja dosledna sebi v boju proti legalizaciji in eksistenci »Prijetelj Prirode«. Bistvo vsega boja je v tem, da ima zvezino upravo v rokah »Slovensko Plan. Društvo«, ki vidi ogrožene svoje interese v ustanavljanju podružnic »Prijetelj Prirode« v Sloveniji. V drugih krajih je lahko potop, samo da se Slovenija pusti nedotaknjena. Interesi turistike, obziri, vpludnost ne pomenijo nič, če gre za interese SPD.

Bo še časa in bo še prilik, da naši javnosti povemo vse, kaj je sedanja

uprava saveza, kateremu so se v tej državi dale velike pravice samo, da se olajša razvoj turisticke, počela proti ek-sistenci društva, ki se 28 let turistično udejstvuje in ki edino ima svoj delokrog razširjen po vsej državi. Na nasilje, ki se vrši nad našim društvom, je samo en odgovor: krepitev društva brez ozira na zapreke, ki se mu delajo!»

»Prijatelj Prirode« v Sloveniji je po svoječasnem razpustu obnovil svoje po-družnice v Ljubljani, Hrastniku in Ma-riboru. Obnavljajo in ustanavljajo se še v drugih krajih. Vse podružnice se prav dobro razvijajo.

Zimsko-sportne odseke imajo razne podružnice »Svobode«. Pripravljajo se na medsebojne tekme brez meščanskih klubov.

Iz življenja naše intelektualne mladine

Mladina in sport

Včasih sem profesor v šoli razgovor med kolegi in profesorjem. Profesor je govoril o idealističnih bojih svoje generacije, o nacionalnem odrešenju in koalici-ji Jugoslovanov. Tedaj je vprašal neki kolega: »Vi ste se borili za »ujedinenje« in sedaj smo zedinjeni. Zakaj naj se pa borimo mi, ko je že vse dovršeno? Mla-dina zahteva rušenja in osvoboditve, ne pa pasivnega branjenja doseženega! Vcepljevanje napadalnega vojaškega du-ha v mladino, ki je pravnik »miroljubnih in gostoljubnih starih Slovanov«, pomeni posiljenje narave, kar se vedno maščuje! Nakopičene sile pa zahtevajo razmaha, zraka, svobode, mladostnikova etičnost pa usmerja vso aktivnost v idealistični pravec. »Idealov v preobrazbi obstoje-čega!« »Mi smo kruti — napram okrut-nim!« Neki naivnej je pripomnil tedaj: »Za socialne probleme se pa ne smemo zanimati, ker smo zato kaznovani!« Smešno! Brez žrtev ni boja, brez trplje-nja in uspeha! Komodnost v občutju opravljenega (doseženja ciljev) je zrasla tako visoko, da si predstavlja sedanja buržuazna šolska mladina boj za idejo nekako tako, kakor prvenstveni boj no-gometnega kluba.

Mladina, ki nima v sebi toliko duha, da bi začutila zanj odgovornost do člo-veške družbe ter bi se zanimala za ak-tualne probleme in jim sledila z vso pažnjo, ta mladina preusmerja nakopiče-nost svoje energije v vzgojo svojega te-lesa. Tam se izživlja v kapitalistično in-dividualistični smeri: stremljenje za re-kordi in prvenstvi posameznika, čete, kluba, nacije, države itd. (paralela: pod-jetnik, trust-monopol, fašizem itd.); iz-življa se v upornosti in vratolomnosti: odvetje prvenstva drugemu, notranje društvene intrige, akrobacije itd.; izživlja se v »estetskem« pravcu: dirke, tekmo-vanja (gentlementstvo), ritmične vaje; izživlja se v seksualnosti: ples in izživl-ja se v svojih instinktih: »drakacije« pri tekmah in borbah, rokoborba, boks itd.;

slavnosti in pirovanja po zmagah... To je njen »svet udejstvovanja«!

Sramota za mladeniča, ako ne pozna najnovejših rekordnih rezultatov (sicer je »cucek«, lenoba, buržuj!...), vsaj petde-set rekorderjev, znamke motorjev, oblike smuči, plavalnih i. dr. stilov itd. Tak člo-vek vam bo poznal Napoleona, kraljeviča Marka, Wilsona in naslednike, angleškega kralja ter znamenite junake iz sporta in filma (n. pr. Trenkerja). Izjemni slu-čaji so pa povsod.

Pa nam je dejal nekoč profesor: »Ne z rekordi, z mečem duha oboroženi sto-pite na plan!« Nastaja vprašanje: bodi oportun z dvoreznim mečem, služečim branitvi obstoječega, ali bodi borec za ustvaritev novega, aktualnega (t. j. nu-jnejšega in važnejšega)? Oportun z dvo-reznim mečem je n. pr. »bohem«: navdu-šuje se za nove ideje, sam pa živi izra-zito buržujsko, brez vsake odgovornosti in trezne, resne misli na bodočnost, na pozitivno zgradbo; le v senc bi ležal, pil in se norčeval. V primer vam stavim sledečo sliko: Očalan akademik v bur-žujskem ovratniku z rdečo kravato, za-vit v svilen »šal« ter odet v »fino« črni-no, se preganja ponoči pijan po cesti — ter »zajebava buržuje«! Takšni ljudje so pristaši socialnih idej, ker je to nekaj modernega, nekaj pustolovskega, nudi možnost uživanja v izživljanju (kazanje resignacije do obstoječega: bohemstvo!). Sicer pa je res, da more postati iz vrst meščanske inteligence socialist, t. j. raz-redno čuteč z delavstvom (iskreno vze-to!), le človek, ki je željan no-vega, močnega doživetja, odgovarjajoče-ga njegovim npravnstvenim zakonom — in to se zgodi v praktično življenjskem ali pa v praktično duhovnem smislu: iska-nje novega, iskanje najetičnejše usmeri-tve svojega udejstvovanja. Pri praktično življenjski »najetičnejši« usmeritvi pa nastane nevarnost etične pregrešitve. V naši zadnji številki smo n. pr. brali o raznih »pisateljih, ki ga lomijo«. Sodrug misli očitno, naj ostanejo slične pre-grešitve, kakor: »samoljubnost in hono-

raščina« — lepo doma, kjer se tudi lahko živi na račun nevednosti, mehкости in potrpežljivosti somišljenikov. Dobri in mehki ljudje, t. j. ljudje pristno socialnega čuta, so zato na svetu, da vežejo med seboj »trde«, ki žive tako na račun prvih, dočim žive prvi »od zraka in vode« (skorajda vsestransko mišljeno, razen »etičnega, notranjega samozadovoljstva«), ker nimajo česa misliti nase (v življenjskem oziru). To so »cunje«, s katerimi brišejo prah po malomeščanskih hišah. Ali »cunje« tega nikomur ne zamerijo, saj so zato na svetu..., in na svojem hrbtu nosi »buržujski ovratnik z rdečo kravato«, ki misli in živi namesto njega. Najidealnejši je klasični izrek nazaretskega Kristusa: »Prodaj vse, kar imaš, razdeli med reveže in pojdi za menoj!« A to je silno težko, ker oni, ki sledijo etičnim idealom, nimajo navadno ničesar, le svoje notranje bogastvo, so »vagabundi«. Ako pa jim sledijo drugi, so to »trgovci z idejami«, dobičkarji, ali pa duhovno nezavedni ljudje, nerazodnejši — kakor: kristjani, ki izkazujejo svojo ljubezen do bližnjega z miloščino nekaj drobšča cerkvi in beraču pred njo ter mislijo, da je s tem opravljeno.

Biti dosleden idealist je silno težko in najkomodnejše za človeka je, ako sploh ne pride do sličnega razmišljanja, da mu ne prideta v zavest v vsej jasnosti: »ali« — »ali!« Temu pa se je najlažje izogniti z opustitvijo intenzivne vzgoje ter izobrazbe duha in z vstopom v kakršnokoli društvo telesnega kulta. »Smučiti, brcati, skakati, streljati, plesati,

piti itd., samo misliti ne — bognejdaj!« Bilo bi kvarno zanj in za ves človeški rod. Prišel bi kakor (v grškem bojeslovju) Heraklej na razpotje: »Kam sedaj?!« Ali Heraklej je bil junak, izbral si je najtežjo pot. Pri nas pa v riskantnem in odločilnem trenutku noče nihče biti junak, vkljub običajni domišljavosti in dasi meri čez prsa toliko cm! In zopet naj mi redke izjeme ne zamerijo.

Sicer pa ne mislim tu nikogar obsojati, kajti dotični sportnik, telovadec ali karkoli je, si ni sam kriv svojega položaja. Nezavednega komodnejša je lahko zavesti: človek je nagnjen k negativnemu in lenobi! Tako pravijo tudi nekateri profesorji, da je končno povsem pravilno, če se bavi mladina pretežno s sportom, ker se jo tako odteguje od »pohujšljivih« duhovnih aktualnosti... — Stremljenje »prenašateljev kulture«: cenzurirati mladini duhovni dotok, pustiti jo nevedno! Potem pa naj še kdo zakliče: »V zdravem telesu zdrav duh!« — Sicer pa je povdarek takšen: »Zdrav duh — v zdravem telesu!«, glavno je vcepiti »zdrav duh« v zdravo telo, vsaditi »zdravo« zelje na primerna tla. Stremljenje je v vcepitvi gotove misli v nezavedno, »nepokvarjeno« telo; je v zasiguranju telesno nesvobodnih ljudi in paralelno s tem tudi — duhovno nesvobodnih bitij. Zdravje je možno le v svobodi, kajti le v svobodi se je možno vsestransko utrditi proti raznim negativnim vplivom — duhovno, kakor telesno. Iz tega je jasno razvidno, da je napačno gojiti monopolizirano zdravje. Terep.

Kronika

O političnih nagibih Uptona Sinclaira

Slavni ameriški pisatelj in znani pristaš socialistične stranke Upton Sinclair je nedavno prestopil v ameriško, danes vladno stranko demokratov, ker upa na ta način na izvolitev za guvernerja države Kalifornije. Na ta način upa Sinclair odpraviti bedo, ki vlada v Kaliforniji. O tem smo poročali v 12. številki »Svobode« 1933. Danes dodajamo še nekaj. Zelo zanimivo je v tem slučaju pismo, ki ga je naslovil predsednik ameriške socialistične stranke in socialistični kandidat za predsednika USA Norman Thomas na svojega bivšega somišljenika in strankinega sodruga. Pismo se glasi:

»Dragi Upton Sinclair!

Iz najinega razgovora in po prečitani tiskarskih odtisov Tvoje nove knjige vidim, da si v srcu in po svojih tež-

njah še vedno socialist in da na svoj način misliš, da boš s svojim nenavadnim korakom, s katerim si zapustil stranko, se registriral (vpisal) za demokrate in skušal dobiti demokratsko imenovanje za guvernerja države Kalifornije, koristil socializmu.

Nedvomno je Tvoj navidezno epohalni načrt za končanje bede v Kaliforniji socialističen v vzpodbudah in sijejo iz njega nekatere takojšnje socialistične zahteve. O načrtu samem sem skeptičen. V današnjem medsebojno odvisnem svetu in v dobi newdvalskega*) narodnega gospodarstva je prepozno za katekroli državo, vključivši Kalifornijo, da bi mogla odpraviti pomanjkanje brez ozira na razmere v drugih državah.

*) New Dral ali NRA se imenuje novi Rooseveltov sanacijski načrt za ameriško gospodarstvo.

Tvoj načrt zahteva, da zgradiš v okvirju kapitalizma separadni gospodarski sestav za brezposelne, katere bi država naselila na farmo ali pa zaposlila v tovarnah. Za izmenjavanje dobrin med brezposelnimi bi država izdala »skribnik« denar, načrt pa bi financirala iz velike prodaje zadolžnic javnosti. Ti upaš, da bo konkurenca te zadružne ali delno združne sheme, kateri bi šel na roko s težkim obdavljenjem kapitalističnih industrij, triumfalno prinesla Tvoj novi družabni red.

Mogoče bom objavil kasneje daljšo oceno Tvoje knjige. Zaenkrat le rečem: če moreš dobiti oblast v svoje roke in postaviš na noge ta nov sistem za brezposelne, tedaj lahko dobiš tudi oblast za prevzete vsega gospodarskega sestava, kar se meni vidi veliko boljši, pa manj potraten in tudi prej izvedljiv načrt.

Kakor važno je vprašanje zaposlitve brezposelnih, se ne bo v tem dosegla nobena gospodarska revolucija. To je mogoče izvesti le z osvojitvijo najvišjih vodilnih mest moderne industrije, nakar bi bila na mestu spojitve Tvojega programa v zvezi z brezposelnostjo s splošnim programom. Pri izvajanju Tvojega načrta vidim nešteto ovir — psihologičnih in gospodarskih. Teh ovir se v svoji pomembni knjigi nisi niti dotaknil.

Kljub temu bi bil zadovoljen in celo vesel, če bi se Ti postavil na čelo Kalifornije in bi pod socialistično zastavo poskušal s tem poskusom. Tvoje izneverjenje tej zastavi pomeni za nas veliko večjo izgubo kakor pa dvomljiva pridobitev, ki bi jo mogoče dosegel s svojim programom, kar pa je še dvomljivo, da boš sploh imel to priliko.

Besede so simboli. Ne Ti in nobena skupina kalifornijskih volilcev ne more napraviti iz besede »Demokrat« simbol socializma. Ta beseda z veliko začetno črko D je simbol za stranko, ki vodi jedko diskriminacijo nele proti zamorskim, marveč proti belopoltnim delavcem na jugu; je simbol za tamanitsko stranko v Newyorcu in Haguejevo (notoričnega političnega bossa*) v New Jerseju.

V nobenem besednjaku ni dovolj besed, s katerimi bi Ti mogel pojasniti ameriškimi delavskim množicam, ki so imele Tvoje knjige za vodilno luč, zakaj si postal demokrat. Še manj pa boš mogel pojasniti svoje izneverjenje delavskim množicam v Evropi, ki so Te imele za svojega preroka in zagovornika svojih težnej.

Ne glede na to, kako veliko cirkulacijo (čitateljski krog) bo imela Tvoja

nova knjiga, ne bo nikdar mogla prekričati novice, ki je šla okoli sveta, da je socialist Upton Sinclair postal demokrat, in sicer v uri, ko sta dekadenca (nazadovanje) kapitalizma in brezmejna praznота kapitalističnih strank najbolj očitni.

Kar poskušaš Ti sedaj, so poskušali več ali manj izvajati drugi že v neštetihi slučajih. Nestrpni socialisti so že poskušali osvojiti stare stranke. Ali so uspeli? Ali res misliš, da boš Ti imenovan za guvernerja? In če ne boš imenovan, ali se vrneš v socialistično stranko in morda pripelješ s seboj kakega novega privrženca iz demokratske stranke? Ali se boš morda spet odel z žalno petljo in si potresel pepela na glavo, kakor si to storil potem, ko si nas zapustil že v svetovni vojni? Če to storiš, Te sprejemmo spet z vsem veseljem. Zapomni ti si pa moraš, da bo vsako nadaljnje izneverjenje škodovalo Tvojemu vplivu. To bo spravilo zbegane množice še v večjo konfuzijo (zbezanost), tiste množice, ki sicer močno potrebujejo smotrenega načrta za odpravo bede, še veliko bolj pa ideala in filozofije v svrhu vzpodbude, da si zgrade kolektivno (vzajemno) človeško družbo in pa dovolj močno organizacijo za doseg tega cilja.«

Ta dopis je zelo zanimiv za Sinclairove politične nagibe, kakor je morda zanimivo tudi poročilo, da je Upton Sinclair po nastopu kandidature na demokratski listi za guvernerja Kalifornije ob prihodu v Newyork dočakal na postaji njegov sin, študent fizike na univerzi Columbia in ga sprejel s temi-le besedami: »Ej, oče! Nikamor ne boš prišel it ničesar dosegel. Svetujem Ti, da se vrneš in še enkrat prečitaš knjige, ki si jih napisal sam, in samega sebe prepričaš, da si na napačni poti.«

Prirredil Cv. K.

Tiskovni sklad „Svobode“

»Svoboda« ni učenjaško pisana, na luksuznem papirju tiskana revija, namenjena za to, da počiva v steklenih omarah bibliofilov. »Svoboda« je razumljivo pisan mesečnik, ki naj podira stare barjere in podžiga ljudi, da gradé nov svet. »Svoboda« je že danes gotovo najbolj razširjen slovenski časopis; ki ga nestrpno pričakujejo bravci skoro po vseh krajih Slovenije, po vseh glavnih mestih Jugoslavije in Amerike. Brezposelni delavci dobivajo revijo ceneje. Pri že itak nizki naročnini ne moremo zmagovati tiskarniških stroškov — uredniki in so-trudniki itak niso honorirani. Da kljub vsemu ohrani revija svoj dosedanj obseg, da prodre še v nove kroge, da nje-

*) boss = priganjač.

ne ideje še bolj razgibajo ljudi, so člani kulturne zveze »Svoboda« sklenili, da zbirajo za revijo tiskovni sklad in da zberejo 25.000 Din. Po vseh krajih so razdeljeni nabiralni bloki (25 listkov po 1 Din), povsod se že zbira tiskovni fond. O božičnih praznikih in za novo leto se ga bo gotovo zbralo največ, vsako priliko bodo naši zaupniki izkoristili, da dobé nekaj dinarjev, ki jih posameznik lahko utrpi in ki skupno dajo veliko vsoto. Danes objavljamo prvo zbirko, ki se je zbrala do 11. t. m. Zbirke bomo objavljali v vsaki številki, da bodo darovalci vedeli, da je prišel njihov prispevek na pravo mesto in da se bo videlo, koliko naš proletarijat tudi žrtvuje za »Svobodo«.

V naslednjem priobčujemo

I. seznam prispevkov za tiskovni sklad »Svobode«:

Zvezin odbor »Svobode« je zbral na svoji seji 26. nov. t. l. Din 426,50.

Ljubljana: zbirka bivših članov prve delavske kulturne organizacije »Vzajemnost« Din 1027.—; darovali sledeči sodrugi: Blaž Korošec, železničar Din 15, Albin Galof, kovinar Din 10, Ivan Vrhovc Din 10, Angela Jevnikar Din 50, Rudolf Simonič Din 40, dr. Celestin Jelenc Din 100, V. M. Zalar, tajnik univerze Din 30, Albin Anžič, kovinar Din 2, Rado Čelešnik Din 50, Ivan Mlinar Din 50, Teodor Mravlje, železničar Din 10, Ciril Štukelj Din 100, Martin Pušnik Din 10, Jože Berdajs Din 20; na blokih št. 261, 342, 343, 344, 345, 752, 613, 578, 703 Din 225; Dr. Milan Perko, zdravnik, poslal Din 100; pri kvantanju pabral N. N. za kazen Din 36,50, namesto v kino za »Svobodo« dal Jurjevčič Ferd. Din 8.—; **skupaj Din 1893,50.**

Hrastnik II.: zbral s. Franc Beutl Din 50;

Lesce: podružnica »Svobode« (s. Mici Justin) poslala prvo zbirko Din 79;

Rogaška Slatina: nabirala ss. Beno Jugovar in Fr. Lipovšek, Din 100;

Slov. Bistrica: zbral s. Tomažič Anton Din 150;

Kočevje: na bloku št. 277 zbral s. Jenko Peter Din 25;

Tržič: Del. konzumno društvo za Tržič in okolico poslalo Din 100, s. Anton Krištofek zbral Din 100, **skupaj Din 200.**

Laze: podružnica »Svobode« (zbral s. Val. Gregorič) Din 36;

Litija: podružnica »Svobode«: zbrala s. Vuk Viktor Din 50 in s. Edo Kolman Din 25, **skupaj Din 75;**

Črna: podružnica »Svobode« na bloke Din 100;

Kranj: s. Franc Kerč zbral med »Svobodaši« in člani SDZJ Din 100. —

Maribor: na blokih št. 233 in 250 zbrano Din 50; na nabiralni poli mariborske »Svobode« se je zbralo Din 347, od teh so dali: Krištof Rezka Din 20, Lorger Simon Din 10, Presl Štefan Din 10, Karner Edo Din 10, Gregorčič Fanči Din 10, Grčar Viktor Din 10, Petejan Josip Din 10, Pelikan H. Din 10, Lipoglavšek Tončka Din 6, Čeh Al. Din 10, Kranic Ivan Din 10, Ljudska tiskarna Din 100, Josip Ošlak Din 20, dr. A. Reisman Din 50, Bogo Teplý Din 10, Lesnika Avgust Din 5, Adolf Jelen Din 10, dr. Goj. Jelenc Din 20, Milica Kramberger Din 6, Olga Jelen Din 10, — **skupaj Din 397.**

Mežica: podružnica »Svobode«: na bloku št. 137 zbral s. Pustoslemšek F. Din 25, na blokih 138 in 141 nabral s. Maurič P. Din 50, na bloku št. 140 nabral s. Potočnik Karl Din 25, — **skupaj Din 100.**

Vsega skupaj 3782 Din.

Zahvaljujemo se vsem darovalcem in prosimo vse podružnice in sodruge, da nam čimprej pošlejo zbrane prispevke, ki jih bomo objavili v naslednjih seznamih.

Listnica uredništva in uprave

To številko pošiljamo mnogim na ogled. Kdor se ne misli naročiti, naj jo takoj vrne.

Naročnino smo morali nekoliko zvišati, saj bo vsak priznal, da s tako nizko naročnino zmagujemo komaj tiskarniške stroške — če bi vsi v redu plačevali. Naročnina znaša odslej: letno 40 Din, polletno 20 Din, četrletno 12 Din, posamezna številka 4 Din, za Ameriko letno 60 Din. Revija bo kot doslej izhajala redno mesečno. Upamo, da nam bodo vsi dosedanji naročniki ostali zvesti in da nam bodo pridobili še nove.

Uprava »Drame« nam je sporočila, da ima res že ves material pripravljen za filmanje in da njeno pridobivanje filmskih igralcev ni gola reklama, kakor bi utegnil kdo napačno razumeti naše zapiske v 12. štef. V. letnika.

Rokopise za februarso številko je treba poslati do 15. januarja.

Uredništvo in uprava.